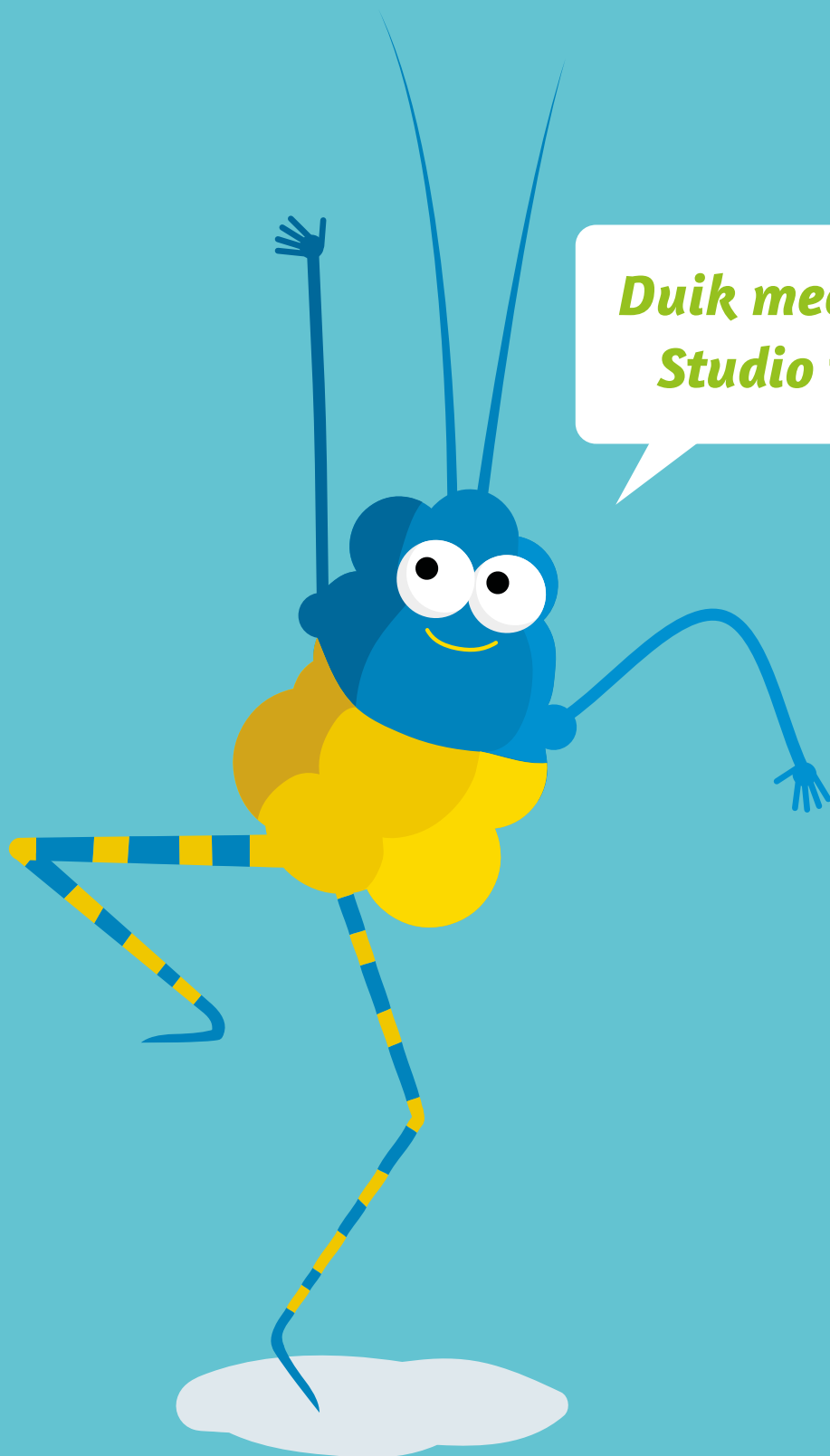

Doe-het-zelfpakket

handleiding leerjaar 5

*Duik mee in de wereld van
Studio taal en spelling!*

Studio

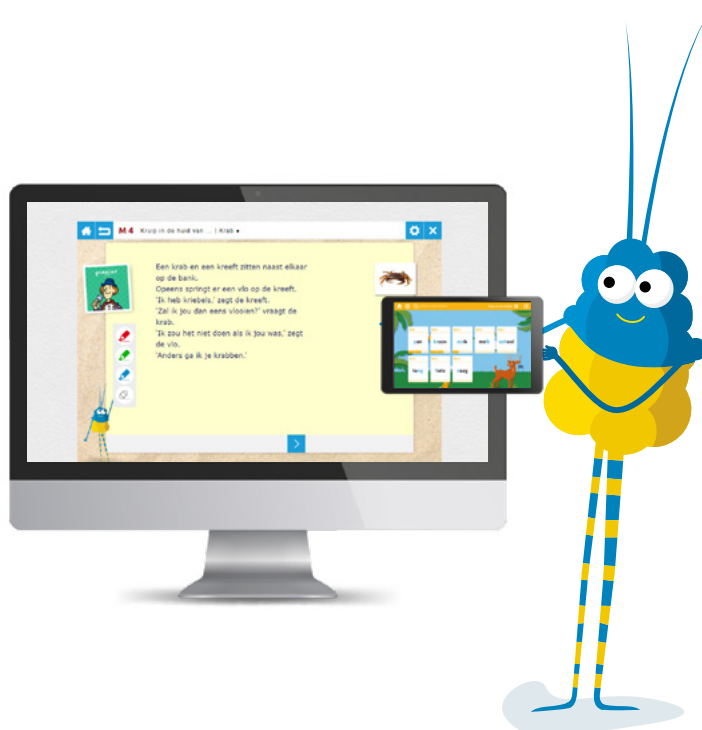
taal en spelling

Beste leerkracht,

In dit Doe-het-zelfpakket vind je enkele lessen van *Studio taal en spelling* om in jouw klas uit te proberen. Onze adviseurs hebben hun favoriete lessen geselecteerd, waardoor we ervan overtuigd zijn dat zowel jij als jouw leerlingen met veel plezier aan de slag zullen gaan met de lessen. Daarnaast vind je ook *Mijn woordenblad!*, *Studio leeswijzer* en *Studio woordwijzer* in dit Doe-het-zelfpakket. Dat zijn handige hulpmiddelen om in te zetten tijdens je lessen.

Met de **uitgebreide software** van *Studio taal en spelling* breng je taal écht tot leven. Activeer dus zeker jouw proeflicentie! Je vindt het stappenplan verderop in deze handleiding. Naast de lessen taal en spelling vind je ook nog enkele leuke tips om toe te passen tijdens andere vakken. We bieden je hiermee extra inspiratie om de methode nog meer tot leven te laten komen. De software van leerjaar 5 is volop in ontwikkeling. Neem zeker een kijkje in de leerkracht- en leerlingsoftware van leerjaar 4, zodat je een goed beeld krijgt van het digitaal schoolbord, het online programma om je lessen voor te bereiden en te monitoren, én de oefensoftware voor thuis en op school.

We wensen je veel plezier! Heb je nog een vraag of wat hulp nodig? Onze adviseurs staan voor je klaar. Neem contact op via uitgeverijzwijsen.be/adviseurs

Studio

taal en spelling

Doe-het-zelfpakket leerjaar 5

In dit Doe-het-zelfpakket vind je de lessen taal en spelling voor **leerjaar 5**. Laat je verwonderen en duik mee in de speciaal voor jou geselecteerde lessen uit blok 4 van *Studio taal en spelling*.

Ontdek hieronder nog extra **lestips!**

In blok 4 werken de leerlingen rond het thema **gevoel**.

In leerjaar 5 en 6 zijn de lessen begrijpend en studerend lezen telkens opgebouwd uit een reeks van drie lessen: een basisles begrijpend lezen, een vervolgles begrijpend lezen en een les studerend lezen. Per drie lessen staat eenzelfde onderwerp centraal. In blok 4 komen volgende onderwerpen aan bod: '**jong en oud**' en '**dierenvrienden**'.

Dompel je klas onder in de wereld van gedichten rond het thema '**jong en oud**' tijdens de les **begrijpend lezen!**

De leerlingen gaan in de les **woordenschat** verder aan de slag met de figuurlijke betekenis van woorden en zinnen uit de gelezen gedichten: ze beleven letterlijk veel plezier aan het uitproberen van deze lessen!

Laat de leerlingen *Mijn woordenblad!* gebruiken om betekenis te geven aan grappige, mooie, moeilijke, speciale ... woorden.

De les **studerend lezen** bouwt verder op de lessen begrijpend lezen, waarin de leerlingen een informatieve tekst (websitetekst) binnen het thema 'dierenvrienden' gelezen hebben. Kom samen tot het maken van een mindmap over die tekst als voorbereiding op het zesde leerjaar en het secundair onderwijs.

In de les **taalbeschouwing** ontdekken de leerlingen hoe ze de gebiedende wijs in verschillende situaties kunnen gebruiken.

Hoe leuk is het om hier de *Leestrainer* in te zetten? Zo geef je de leerlingen de kans om zichzelf te beluisteren. Hoe klinkt een verzoek, een instructie of een bevel? Kies voor de leestoel en laat hen experimenteren met stemvolume, intonatie en nog zoveel meer.
Om de *Leestrainer* te gebruiken, kun je de proeflicentie van onze software *Studio taal leerjaar 4* gebruiken.

Studio

taal en spelling

De leerlingen **schrijven** een gedicht.

Laat de leerlingen tijdens de les muzische vorming ook hun fantasiedier tekenen of ga nog een stapje verder. Met flessen, brik, tape en oude dozen in allerlei formaten kunnen ze zelf een 3D kunstwerk vervaardigen. Plezier gegarandeerd!

In de les **spreken/Luisteren** maken de leerlingen een hoorspel.

Zou het niet fijn zijn als de leerlingen hun hoorspel presenteren voor een lagere klas? Maak er een echte voorstelling van! Laat per groepje ook een originele uitnodiging ontwerpen om de leerlingen uit te nodigen voor hun voorstelling.

In leerjaar 5 is er zeker ook aandacht voor technisch en vloeiend lezen en voor leesbevordering.

Kijk alvast uit naar het ter inzagepakket van *Studio taal!* Vraag jouw ter inzagepakket aan van Studio taal en ontdek het zelf: www.uitgeverijzwijsen.be/ter-inzagepakketten

Veel plezier! Laat ons zeker weten wat jouw favoriete les was.

Stap 1: inloggen via Licentieregie (<https://licentieregie.uitgeverijzwijsen.be>)

- Heeft je school nog **geen account** in licentieregie?
Wijs een persoon aan als beheerder en volg onderstaande stappen:

Bestellen Zwijsen-licenties

In Licentieregie kunt u namens uw school bestellingen doen voor een of meerdere online Zwijsen-programma's.

Heeft u al inloggegevens, dan kunt u direct [inloggen](#) voor uw school en direct licenties bestellen of beheren.

Uw school zoeken

Voer de vier cijfers in van de **postcode** van de school waarvoor u licentie(s) wilt bestellen en klik op de knop *Zoek op postcode*.

Postcode school:

[Zoek op postcode](#)

U doorloopt de volgende stappen in het bestelproces

1. Kies uw school of log in.

- Heeft je school **wel een account** in licentieregie?
De beheerder van de school moet zich aanmelden.

Opgelet: personen die **NIET** aangesteld zijn als beheerder van de school, kunnen onderstaande wijzigingen **NIET** verrichten in licentieregie of de leerkrachtmodule.

Stap 1a: kies de gewenste methode

Ga naar 'Methode kiezen.'

Licentieregie

Kies de methode waarvoor u online software licenties wilt bestellen.

Dag Looie!	Veilig leren lezen	Ik.pencil (Kimversie)
Dag Pompom!	Veilig leren lezen kim-versie	zoWISa
Estafette	Veilig stap voor stap	Studio Spelling
Ik.pencil	Zie zo Spelling	Studio Taal
Schatkist	Zie zo Taal	

Vervolgens krijg je het overzicht aan licenties van de gekozen methode.

Programma's kiezen	Licentie type en standaard	Aantal per instelling	Standaard prijs	Totaal Leerjaar	TVA
Leerjaar 2	Software Studio Taal Leerjaar 2	1x direct	€ 75,00	€ 125,00	-
Leerjaar 3	Software Studio Taal Leerjaar 3	1x direct	€ 75,00	€ 125,00	-
Leerjaar 4	Software Studio Taal Leerjaar 4	1x direct	€ 75,00	€ 125,00	-
				Totaal Leerjaar 2	€ 0,00
				Totaal Leerjaar 3	€ 0,00
				Totaal Leerjaar 4	€ 0,00
				Totaal Studio Taal	€ 0,00

Stap 1b: activeer de licentie

Activeer een licentie:

- Vink in het linkervakje de gewenste licentie (per leerjaar) aan.
- Kies voor 'vaste licentie' of 'proeflicentie' bij licentietype.
- Tenslotte klik je op het gewenste softwareprogramma, plaats deze in je winkelwagen en voltooi je bestelling.

Studio Taal	Licentie type en startdatum	Jaarprijs met instapkorting	Reguliere jaarprijs	Prijs
Leerjaar 2				
☒ Software Studio Taal Leerjaar 2	Proeflicentie per direct	€ 75,00	€ 125,00	-
			Totaal Leerjaar 2	€ 0,00
Leerjaar 3				
☒ Software Studio Taal Leerjaar 3	Proeflicentie per direct	€ 75,00	€ 125,00	-
			Totaal Leerjaar 3	€ 0,00
Leerjaar 4				
☒ Software Studio Taal Leerjaar 4	Proeflicentie per direct	€ 75,00	€ 125,00	-
			Totaal Leerjaar 4	€ 0,00
			Totaal Studio Taal	€ 0,00

Programma's	Licentie type en startdatum	Jaarprijs met instapkorting	Reguliere jaarprijs	Prijs	Verwijder
Inhoud winkelwagen					
Software Studio Taal Leerjaar 2	Proeflicentie per direct ☒	€ 75,00	€ 125,00	-	
Software Studio Taal Leerjaar 3	Proeflicentie per direct ☒	€ 75,00	€ 125,00	-	
Software Studio Taal Leerjaar 4	Proeflicentie per direct ☒	€ 75,00	€ 125,00	-	
			Totaal bestelling	€ 0,00	

Proeflicentie = Uitgeverij Zwijsen biedt je de mogelijkheid om eenmalig de software 3 maanden gratis uit te proberen. Na deze periode stopt de software automatisch.

Indien je als school na de proefperiode van 3 maanden wenst verder te werken met de software, dien je bovenstaande stappen terug uit te voeren en bij licentietype te kiezen voor 'vaste licentie'.

Opgelet:

- Vergeet niet 'akkoord' aan te vinken.
- Zodra bevestigd, krijgt de beheerder per direct een mail toegestuurd. Via deze mail dien je nog de algemene voorwaarden te accepteren. Hierna kan de school met de software aan de slag. De beheerder kan dat op zijn/haar beurt leerkrachten van de andere klassen gaan toevoegen zodat deze ook actief aan de slag kunnen met de software.

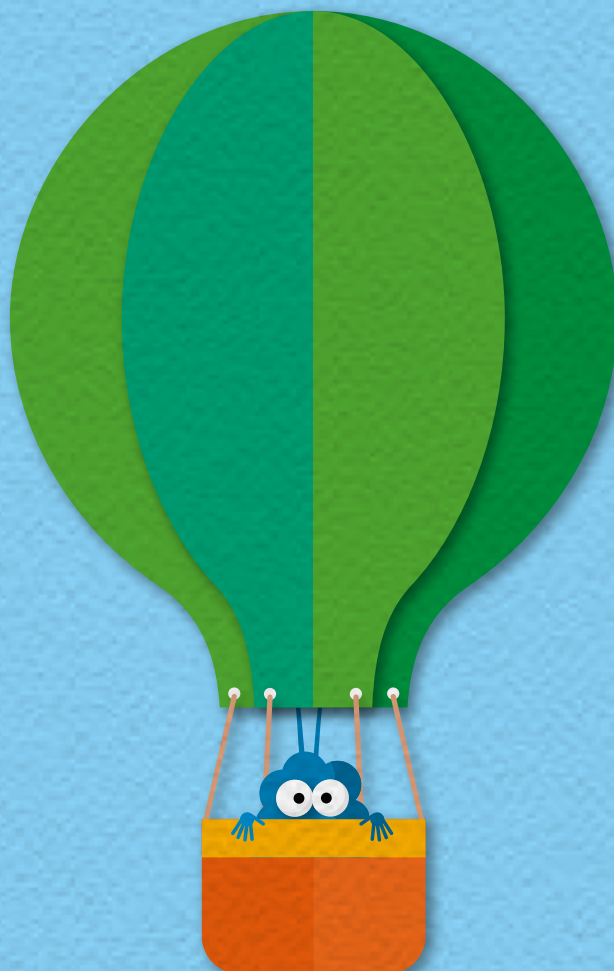
Dit doe je door: Klasbeheer > Leerkrachten > Invoeren > Gegevens effectief invoeren > Klik op 'toevoegen'

Ontdek de uitgebreide software van

Studio

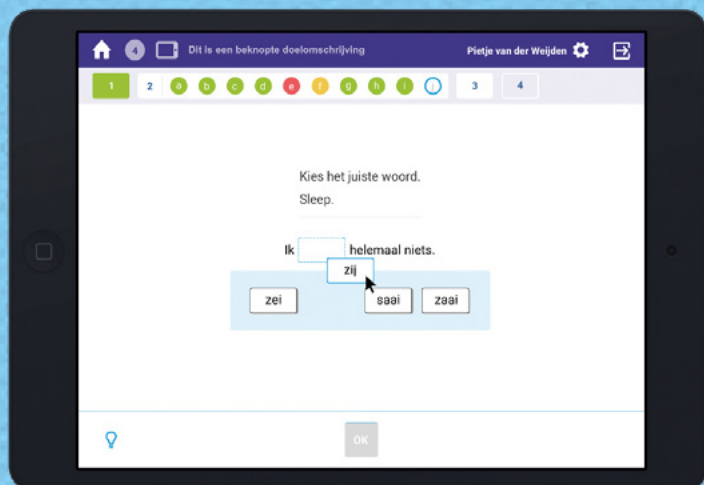
taal & spelling

Met de oefensoftware oefenen leerlingen op hun eigen tempo én op hun eigen niveau, op school en thuis.

De voordelen van de oefensoftware:

- De software is **ADAPTIEF**: hij past zich aan aan het niveau van de leerling
- De leerkracht heeft inzicht in de resultaten
- Ruim aanbod aan oefeningen
- Aandacht voor automatisering
- Met beloningssysteem voor leerlingen

Kom je deze tekens tegen?

Doe dan dit.

Bespreek samen.

Werk samen met je buur.

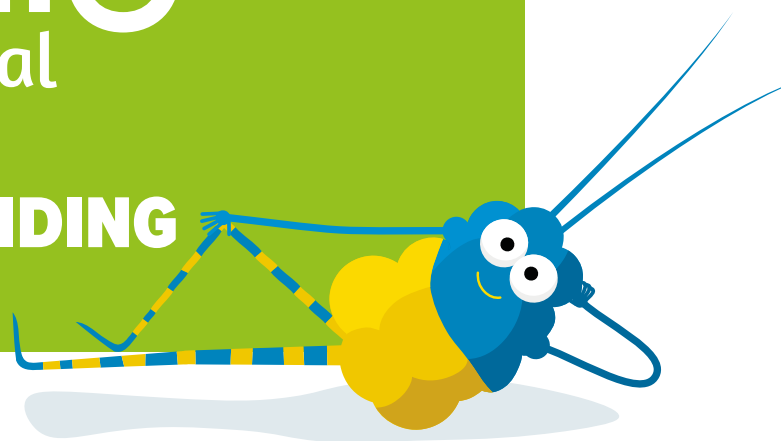
Lees de tip.

Studio
taal

HANDLEIDING

LESVERLOOP

Op verkenning

Op verkenning

- 1 Verken samen de teksten op de volgende pagina's.
Beantwoord de vragen van je juf of meester.

- 2 Voor wie wil jij een passend gedicht zoeken?
Schrijf op.

BESPREKING DOOR DE LEERKRACHT

Opdracht 1

Verken samen de gedichten.

Bespreek klassikaal:

- Welk soort teksten zijn dit? (gedichten)
- Waaraan zie je dat? (korte teksten, korte regels, speciale lay-out, vaak geen volzinnen ...)
- Wie leest er soms gedichten? Waarom? (als ontspanning, omdat ik ze mooi of grappig vind, omdat ik troost zoek ...)
- Waarover gaan deze gedichten, denk je? Hoe weet je dat? (over grootouders: dat zie je aan de titels en aan de afbeelding)

LEERWERKBOEK

Opdracht 2

Doe voor hoe je je leesdoel bepaalt: 'Ik wil graag een gedicht zoeken dat past bij mijn oma/opa.' Beschrijf je grootouder kort (karakter, uiterlijk, leuke herinneringen samen ...).

De leerlingen noteren vervolgens in hun leerwerkboek voor welke grootouder zij een passend gedicht willen zoeken. Dat mag natuurlijk ook een andere oudere persoon zijn die ze kennen.

Uitleg

Gedichten herken je aan een aantal kenmerken:

- korte teksten
- korte regels
- ontbrekende leestekens en hoofdletters
- geen volzinnen
- een speciale lay-out

Niet elk gedicht heeft alle kenmerken.
In gedichten mag namelijk alles!

Als je een gedicht leest, moet je vaak zoeken naar de betekenis.
Het kan helpen om het gedicht een paar keer te lezen en om met anderen over het gedicht te praten.
Gedichten hebben niet één juiste betekenis!
Je kunt ze op verschillende manieren interpreteren.

Uitleg

LEERWERKBOEK

Neem samen de uitleg door.

Opa

Mijn opa is al oud.
Zijn huis is leeg,
net als zijn hoofd.
Hij heeft één kamer nu
en het altijd koud.

Mijn opa zegt niet veel.
Hij is een leeg boek.
Zijn tekst is doorgelopen,
ook zijn sokken zijn zoek.
Maar mij kent hij wel.

'Jongen,' zegt hij, stiller
dan ooit. Hij lacht zijn
scheve lach, zijn hand trilt.
Ik spoel aan op zijn schoot.
Hij leest mij, zijn
hanenpoot.

Margreet Schouwenaar
Denk dag doen
© Clavis, 2016

Oma's

Ze wacht op me
met perzikwangen, hemelogen,
glinsterende rimpeltoet.

Haar stoel is van fluweel.
Opa's zetel staat maar
leeggeleefd, doodstil. Ik mag erin.

Stoelen willen benen en een kort
om tegenaan te duwen. Leeg
zijn ze te veel wie er ooit zat.

Ik kus haar veertjesvel, vertel
hoe papa dit en hoe ik dat
en hoe hij 'nee'. Kind, zegt ze, kind.

Mijn kwaadheid smelt als hagel
in de plooi'tjes van haar mond,
het kamerhaventje, de stoel, de thee.

Oma's maken kinderen weer heel.

Diet Groothuis
Dichter 1
© Plint, 2017

(volledige tekst op p. 11)

Aan de slag

LEERWERKBOEK

Maak opdrachten 3 en 4 **klassikaal**.

Vorm vervolgens **heterogene groepen** van telkens drie leerlingen.

De groepen maken opdrachten 5, 6 en 7 zelfstandig.

Opdracht 3

De leerlingen lezen het eerste **gedicht** *Opa* met de pen in de hand. Ze duiden aan wanneer ze iets niet duidelijk vinden of wanneer hen iets opvalt.

1. Lees vervolgens de **eerste strofe** van het gedicht voor.

Sta stil bij de betekenis van de zinnen *Zijn huis is leeg ... Hij heeft één kamer nu* (opa is naar een rusthuis) en *'(leeg) ... net als zijn hoofd'* (opa is dement). Vraag daarbij telkens naar de **interpretatie** van de leerlingen.

2. Lees de **tweede strofe** van het gedicht voor.

Zoek samen met de leerlingen naar de betekenis van de zinnen *Hij is een leeg boek. Zijn tekst is doorgelopen*.

3. Lees de **derde strofe** van het gedicht voor.

Vertel:

- Op het einde staat: *Ik spoel aan op zijn schoot. Hij leest mij, zijn hanenpoot*. Dat begrijp ik niet helemaal.

Vraag de leerlingen naar hun **interpretatie**:

- Wat betekent *Ik spoel aan op zijn schoot* volgens jullie? (Het kind zit op zijn schoot.)
- Waarom zou de schrijver het woord 'aanspoelen' gebruiken?
- Wat betekent *Hij leest mij, zijn hanenpoot* volgens jullie? (Opa bekijkt/knuffelt/... het kind op zijn schoot.)

Koppel daarna terug naar wat de leerlingen zelf aangeduid hadden in het gedicht (**met de pen in de hand**).

- Begrijp je het gedicht beter nu we er samen over gepraat hebben? Het kan soms helpen om het gedicht regel per regel te lezen en goed na te denken over de betekenis van elke zin.

Koppel terug naar het **leesdoel** dat je bij opdracht 2 verwoordde:

- Zou dit gedicht bij jouw opa/oma/oudere passen?

Opdracht 4

De leerlingen lezen het **gedicht** *Oma's* met de pen in de hand.

Beantwoord samen de vragen:

- Welke woorden in het gedicht vertellen iets over het uiterlijk van oma? Duid die aan. (*met perzikwangen, hemelogen, glinsterende rimpeltoet, veertjesvel, plooitjes van haar mond*)
- Kun je nu in je eigen woorden zeggen hoe oma eruitziet? (Ze heeft roze wangen, heldere ogen, rimpels, een vrolijk gezicht ...)
- Waar is opa? Hoe weet je dat? (Hij is gestorven: *Opa's zetel staat maar leeggeleefd, doodstil*.)
- Vindt oma het leuk dat het kind in de zetel van opa zit? Hoe weet je dat? (Ja: *Leeg zijn ze te veel wie er ooit zat*. De lege zetel doet oma te veel aan opa denken.)

Aan de slag

3 Lees het gedicht *Opa* (gedicht 1).

Vind je iets niet duidelijk? Noteer ?.
Valt je iets op? Noteer !.

Wat zouden de volgende regels uit het gedicht betekenen?
Bespreek.

Zijn huis is leeg.

Hij is een leeg boek.
Zijn tekst is doorgelopen

Ik spoel aan op zijn schoot.
Hij leest mij, zijn hanenpoot.

4 Lees het gedicht *Oma's* (gedicht 2).

Vind je iets niet duidelijk? Noteer ?.
Valt je iets op? Noteer !.

Beantwoord de vragen.

- Duid in het gedicht de stukjes aan die iets vertellen over het uiterlijk van oma.

- Vertel in je eigen woorden hoe oma eruitziet.

Bespreek:

- Waar is opa? Hoe weet je dat?
- Vindt oma het leuk dat het kind in de zetel van opa zit? Waarom?
- Het gedicht eindigt zo:

Oma's maken kinderen weer heel.

Wat zou dat kunnen betekenen?

Waar oma bleef

Toen ik omkeek om te zien waar oma bleef en haar niet zag, holde ik terug. Ik vond haar op de trap waar ik allang vanaf gesprongen was.

Zij hield zich met twee handen aan de leuning vast en stapte voetje voor voetje naar beneden. Nog nooit was oma zo langzaam!

Vroeger kon oma bijna net zo snel als ik de treden af, maar toen scheen de zon waarschijnlijk en nu regende het ontzettend.

Ze was kletsnat, druppels dropen uit haar haar en van haar neus en ze was haar paraplu vergeten. Ja, het kwam door de regen.

Ik zou anders niet weten waarom oma gisteren nog haast huppelen kon en nu niet meer. Maar, het is niet erg, hoor.

Ik kan mijn benen langzamer laten lopen.
Ik kan mijn armen minder snel om haar heen slaan. **Ik kan trager van haar houden**

Als dat beter voor haar is. Ik kan ontzettend goed voor iemand zorgen, al weet nog bijna niemand dat. Ik loop er ook niet mee te koop.

Ik ga gewoon onder aan de trap staan en wacht, zodat zij ziet welke kant ze op moet gaan. Deze kant. De kant waar ik sta.

Ted van Lieshout
Onder mijn matras de erwit
© Leopold, 2017

Opa,

ben jij nou een bejaarde?
Dan wil ik daar ook voor leren.

Altijd **leevse kijken, zalig spitten in de tuin, slappen met de hond**. En altijd tijd voor mij.

Als jij me als leerling neemt, word ik vast een bejaarde in een nieuwe recordtijd.

Daniel Billiet
Waarom het nooit bananen regent
© De Eenhoorn, 2000

Een gewone oma

Wat zie ik mijn oma graag **op haar rollerblades over het marktplein roetsjen!**

Hamburger met dikke klodders mayonaise is haar favoriet.

In het zwembad schoppen we huizenhoge golven van plezier.

Ze voelt zich thuis in al haar rimpels en in een gele bikini.

Laatst hoorde ik mama klijven. 'Zeg moeke, jij vindt dat misschien

allemaal heel leuk, maar denk ook eens aan de kinderen. Die willen zo graag een gewone oma.'

Daniel Billiet
Waarom het nooit bananen regent
© De Eenhoorn, 2000

5 Lees het gedicht *Waar oma bleef* (gedicht 3).

Vind je iets niet duidelijk? Noteer ?.
Valt je iets op? Noteer !.

Beantwoord de vragen.

- Welk woord past het best bij de oma uit dit gedicht?
Kruis aan.

- nat voorzichtig langzaam

Bespreek:

- Hoe komt het dat oma zo is volgens het kind?
- Hoe komt het volgens jou?

- Het kind houdt heel erg van oma.

Duid in het gedicht drie dingen aan waardoor je dat weet.

6 Lees het gedicht *Opa*, (gedicht 4).

Vind je iets niet duidelijk? Noteer ?.
Valt je iets op? Noteer !.

Beantwoord de vragen.

- Wat doet opa zoal?
Duid aan in de tekst.

Bespreek:

- Vindt het kind die dingen ook leuk?
- Waarom denk je dat?

- Welk van die dingen vind jij zelf ook leuk?
Omcirkel in het gedicht.

7 Lees het gedicht *Een gewone oma* (gedicht 5).

Vind je iets niet duidelijk? Noteer ?.
Valt je iets op? Noteer !.

Beantwoord de vragen.

- Duid drie kenmerken van oma aan.

- Het gedicht eindigt zo:

Die willen zo
graag een gewone oma.

Bespreek:

- Wie zijn 'die'?
- Wat bedoelt mama met 'een gewone oma'?
- Denk je dat dat klopt? Willen ze een gewone oma?
- Wat zou jij het liefst hebben?

Extra opdracht

Lees het gedicht.

Opa

In zijn rode trainingsbroek
schiet hij pijsnel om de hoek.
Langs de apotheek, de snackbar
en de visboer met zijn viskar
en de kleuterschool die uitgaat
en de gracht waarin al ijs staat.
Bij de nieuwe pizzeria
roepen ze uit: 'Mama mia!
die signor met grijze haren,
die is minstens tachtig jaren,
nou, die kan er nog wat van!'
'Da's mijn opa,' roep ik dan.

Maar ik ben zowat mijn stem kwijt
en als opa weer een tocht snijdt,
piep ik buiten adem: 'Opa,
hoe lang blijven we zo lopen?
Opa, hou jij het nog vol?'

Nu slaat hij pas goed op hol.
Langs een winkel vol met sokken
en een zaak met duizend klokken
en de feestwinkel met vuurwerk
en de dansschool naast de kerk.
Ik hou hem haast niet meer bij,
ik krijg steken in mijn zij.
Bij het Spaanse restaurant
sprint hij naar de overkant,
maakt daar één twee rechtsomkeert
en loopt heel de route weer...

Langs de dansschool naast de kerk
en de feestwinkel met vuurwerk
en de zaak met duizend klokken
en de winkel vol met sokken
en de gracht waarin al ijs staat
en de kleuterschool die uitgaat
en de visboer met zijn viskar
en dan stopt hij bij de snackbar.

En wanneer ik even later aan kom sjokken, zegt hij:
'Jantje, volgende keer, m'n ouwe jongen,
geef je opa maar een handje.'

Mense van Keulen
Snottebel Lies en andere portretten
© Quendo, 1994

Beantwoord de vragen.

- Beschrijf opa in één woord.

_____

- Welk gedicht uit deze les beschrijft een grootouder die het tegengestelde is?

_____

- Op het einde van het gedicht staat: *Oma's maken kinderen weer heel*. Wat zou dat kunnen betekenen? (Het kind was boos op papa: *vertel hoe papa dit en hoe ik dat en hoe hij 'nee'*. Toen het dat aan oma vertelde, verdween de boosheid en voelde het kind zich weer blij: *Mijn kwaadheid smelt als hagel*.)

Koppel terug naar het leesdoel van de leerlingen:

- Voor wie is dit gedicht herkenbaar? Wie heeft een oma of opa die lijkt op de oma in dit gedicht?
- Past het hele gedicht bij die oma/opa of maar een deeltje?

Opdracht 5

De leerlingen lezen *het gedicht Waar oma bleef* met de pen in de hand. Ze proberen in *heterogene groepen van drie* de opdrachten zelfstandig op te lossen.

Bespreek nadien *klassikaal*:

- Hoe komt het volgens jullie dat oma langzaam is?
- Wat zou de titel *Waar oma bleef* kunnen betekenen? (Oma is langzaam en blijft achterop. Het kind vraagt zich af waar de oma van vroeger is gebleven. De leerlingen zullen wellicht wat hulp nodig hebben om ook die tweede betekenislaag te vinden.)

Opdracht 6

De leerlingen lezen *het gedicht Opa* met de pen in de hand. Ze lossen in groep de bijbehorende vragen op.

Opdracht 7

De leerlingen lezen *het gedicht Een gewone oma* met de pen in de hand. Ze lossen in groep de bijbehorende vragen op.

In dit gedicht staan enkele woorden (*rollerblades, kijken ...*) die misschien wat extra uitleg vragen. Je kunt van de gelegenheid gebruikmaken om de leerlingen zelf de betekenis van die woorden te laten achterhalen (eventueel met behulp van de *Studio woordwijzer*). De leerlingen kunnen de woorden vervolgens noteren op *Mijn woordenblad!*.

Extra opdracht

De groepen die sneller klaar zijn, lezen ook het gedicht *Opa* en lossen de bijbehorende vragen op.

Terugkijken

LEERWERKBOEK

Opdracht 8

Deze opdracht koppelt terug naar het leesdoel dat de leerlingen aan het begin van de les bepaalden. Ze noteren welk gedicht het best past bij de persoon die ze bij opdracht 2 genoteerd hebben. Als ze vinden dat geen enkel gedicht goed past, noteren ze uiteraard niets. De leerlingen noteren ook welk gedicht ze het mooist vonden.

Laat de groepen vervolgens daarover in gesprek gaan. Vertel ook zelf welk gedicht jij voor je oma/opa zou kiezen en waarom.

Voorzie zeker voldoende tijd voor deze opdracht, aangezien die rechtstreeks terugkoppelt naar het leesdoel van de leerlingen. Indien nodig kun je een van de gedichten uit *Aan de slag* schrappen.

Opdracht 9

Dit is een **evaluatieopdracht**. De leerlingen duiden aan in welke mate de stellingen bij hen passen.

Terugkijken

8 Noteer het nummer van het passende gedicht.

Dit gedicht past het best bij de persoon voor wie ik een gedicht zocht:

Dit gedicht vind ik het mooist:

ff Bespreek je keuzes met je groep.

9 Wat past bij jou?

Duid aan.

Ik kan een gedicht begrijpen.

Wanneer ik een gedicht lees, probeer ik verbanden te leggen met wat ik al weet en met mijn eigen ervaringen.

MATERIAAL

- Studio leeswijzer
- leerwerkboek p. 7-14

DIDACTISCHE INFO

- In leerjaar 5 en 6 zijn de lessen begrijpend en studerend lezen telkens opgebouwd uit een reeks van drie lessen: een basisles begrijpend lezen, een vervolgles begrijpend lezen en een les studerend lezen. Per drie lessen staat eenzelfde onderwerp centraal. In blok 4 komen volgende onderwerpen aan bod: 'jong en oud' en 'dierenvrienden'. Tijdens de eerste drie lessen (B4Les2, B4Les4 en B4Les7) van dit blok lezen de leerlingen over 'jong en oud'.
- Wanneer je gedichten leest, moet je vaak nadenken over de betekenis. Bovendien bestaat er niet zoiets als één 'juiste' interpretatie. Geef dat zeker mee aan de leerlingen. Zorg er ook voor dat de leerlingen voldoende kansen hebben om met elkaar te discussiëren over de mogelijke betekenissen van een gedicht.

In de rugzak

In de lessen **begrijpend lezen** van blok 3 lag de focus op de leessleutel *tijdens het lezen* (Studio leeswijzer). De leerlingen hebben stilgestaan bij verbanden binnen een tekstdeel en bij verwijs- en verbindingswoorden.

En hierna

In B4Les4 (**begrijpend lezen**) lezen de leerlingen teksten over oudere en jongere personen die dezelfde activiteit doen. Ze leggen verbanden met hun eigen kennis, eigen ervaring en andere teksten.

VAKOVERSCHRIJDENDE DOELEN

- Boodschappen en beeldspraak in kunst en muzische expressie begrijpen en verwerken.
- Zich inleven in anderen, andere standpunten en situaties, zonder de eigen identiteit te verliezen.
- Plezier beleven aan het lezen van gedichten.

AANDACHT VOOR WOORDEN

- **aanspoelen**
drijvend aan land komen
Er zijn weer een heleboel plastic flessen aangespoeld op het strand. Al dat afval vervuult de natuur!
- **doorgelopen (doorlopen)**
uitvloeien, wanneer kleuren door elkaar heen vloeien of wanneer inkt uitloopt
De rode afbeelding op mijn witte trui was helemaal doorgelopen in de was. Mijn trui was plots roze!
- **de hanenpoot**
een lelijk geschreven letter
Die hanenpoten kan ik niet lezen!

- **huizenhoog**
heel erg hoog
Er is storm op komst aan de kust. Blijf maar beter weg van het strand, want ze voorspellen huizenhoge golven! Dat is erg gevaarlijk.
- **interpreteren**
iets uitleggen of verklaren op een manier waaruit blijkt hoe je het opvat
Ik weet niet hoe ik die regel uit het gedicht moet interpreteren. Wat zou de betekenis kunnen zijn?
- **het kenmerk**
eigenschap, iets wat typisch is voor iemand of iets
Enkele kenmerken van een boom zijn een stam, takken en bladeren.
- **kijven**
met (scheld)woorden ruziemaken, kibbelen, bekvechten
Twee vrouwen stonden vandaag te kijven op straat. Iedereen kon hun discussie horen!
- **de rollerblades**
de skates; schoenen met vier wielen achter elkaar om op te skaten
Heb je mijn nieuwe rollerblades al gezien? Daarmee ga ik supersnel!

TALEN IN JOUW KLAS EN OM JE HEEN

Voor leerlingen met een andere moedertaal kan de interpretatie van Nederlandse gedichten wat moeilijker zijn. Je kunt sommige leerlingen de kans bieden om online op zoek te gaan naar een (anderstalig) gedicht voor oma/opa. Laat hen het gedicht eventueel voorlezen in de klas (talensensibilisering) en vertellen wat er staat (oefening voor de anderstalige leerlingen). Als ze zelf hun moedertaal niet kunnen lezen, kunnen ze hulp van hun ouders inroepen bij het opzoeken. De ouders kunnen hun vertellen wat het gedicht inhoudt.

LESVERLOOP

Op verkenning

BESPREKING DOOR DE LEERKRACHT

Zet drie leestekens verspreid op het bord: een punt, een vraagteken en een uitroepeteken.

De leerlingen proberen zinnen te vormen die bij een leesteken passen. Let erop dat ook enkele zinnen in de gebiedende wijs op het bord komen.

Laat hen daarna de verschillende soorten zinnen benoemen (een mededelende zin, een vragende zin, een uitroepende zin, een bevel).

LEERWERKBOEK

Opdracht 1

De leerlingen lezen wat de twee dokters zeggen.

- Wat voor soort zinnen zijn het?

Laat hen de zinnen hardop lezen en het verschil tussen de voorbeelden benoemen. (De ene is vriendelijk (verzoek), de andere is dwingend (bevel).)

BESPREKING DOOR DE LEERKRACHT

Koppel terug naar de voorbeelden van de gebiedende wijs die al op bord staan. Vraag de leerlingen of ze enkele zinnen vriendelijker of net dwingender kunnen maken. Vraag hun ook om enkele zinnen in de gebiedende wijs met een andere intonatie te lezen en bespreek het effect.

Opdracht 2

De leerlingen werken in duo's. Ze lezen de zinnen en gaan na of het om een verzoek, een instructie of een bevel gaat. Bespreek de antwoorden klassikaal. Zorg ervoor dat ze hun antwoord goed motiveren en laat hen ontdekken dat de interpretatie van zinnen in de gebiedende wijs soms subjectief is.

Opdracht 3

De duo's lezen de tekst *Hond*. Ze gaan op zoek naar zinnen in de gebiedende wijs. Ze bespreken de plaats van de persoonsvorm in een bevel. (vooraan)
Bespreek klassikaal.

Uitleg

LEERWERKBOEK

Overloop samen de uitleg.

Laat de leerlingen de voorbeeldzinnen toelichten:

- Wie heeft dit gezegd, denk je?
- In welke situatie kan deze zin voorkomen?
- Kun je dat ook op een (minder) dwingende manier zeggen?

Wijs erop dat de gebiedende wijs in twee vormen kan voorkomen: meestal wordt de stam gebruikt bij een bevel aan één of meer personen, soms ook de meervoudsvorm (meestal bij meer personen).

Op verkenning

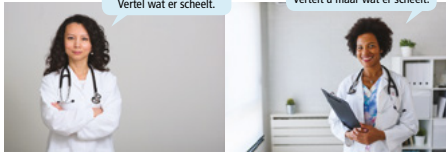
1

Lees wat de dokters zeggen.

Bij welke dokter zou jij het liefst patiënt zijn? Waarom?

Kom binnen,
doe je jas uit en ga zitten.
Vertel wat er scheelt.

Komt u binnen.
Doe gerust uw jas uit.
Neem plaats alstublieft.
Vertelt u maar wat er scheelt.

2

Hoe zijn deze zinnen bedoeld?

Is het een bevel, een instructie of een verzoek? Bespreek.

Zit!

Blijf!

Meng de bloem en de
melk goed door elkaar.
Doe daarna de eitjes erbij.

Hé!
Wacht op mij!

Geef het zout eens
door, alsjeblieft.

3

Lees de tekst.

Duid de zinnen aan die in de gebiedende wijs staan.

Hond

Spaar je hond van angst of pijn.
Maak hem duidelijk wat mag.
't Hoorst een proper beest te zijn.
Borstel hem dus elke dag.
Leer hem in zijn hondenleven
niet om jou alleen te geven.
Gun hem ook eens een plezier.
't Is en blijft jouw troeteldier.
Geef hem van kleins af aan
hondenvoer en restjes brood.
Streek hem vaak en denk eraan:
kleine hondjes worden snel groot.

Waar staat de persoonsvorm bij zinnen in de gebiedende wijs? _____

Uitleg

De gebiedende wijs kun je gebruiken in verschillende situaties.

Afhankelijk van de situatie gebruik je een andere vorm van de gebiedende wijs:

- een bevel
Bijvoorbeeld: - Blijf staan!
- Raak dat niet aan!
- een verzoek
Bijvoorbeeld: - Ga even zitten en vertel eens wat er scheelt.
- Geef mijn jas eens.
- een instructie
Bijvoorbeeld: - Neem het eigeel en meng het onder het deeg.
- Sla linksaf.

En zin in de gebiedende wijs heeft geen onderwerp.
Vaak staat er een uitroepeteken achter de zin.

Aan de slag

LEERWERKBOEK

- De leerlingen van aanpak 1 werken **onder jouw begeleiding**.
- De leerlingen van aanpak 2 en 3 werken **in heterogene duo's**.

Opdracht 4

De leerlingen **schrijven de zinnen in de juiste kolom** (mededeling, vraag of bevel). Ze noteren ook welk leesteken bij de verschillende soorten zinnen past.

Opdracht 5

De leerlingen **zetten zinnen om**. Ze maken van de mededelende zinnen een zin in de gebiedende wijs. Daarna zetten ze zinnen in de gebiedende wijs om in een mededeling of vraag.

Opdracht 6

De leerlingen bedenken **drie zinnen in de gebiedende wijs** die je zou kunnen gebruiken wanneer er brand uitbreekt op school (bv. blijf kalm, laat alles achter, sluit de deuren, bel de brandweer ...)

Opdracht 7

De leerlingen gaan in verschillende teksten **op zoek naar zinnen in de gebiedende wijs**. Ze noteren er telkens bij of het om een bevel (B), een instructie (I) of een verzoek (V) gaat.

Opdracht 8

De leerlingen **wisselen hun zinnen uit** met een klasgenoot. Ze noteren een paar opmerkelijke zinnen in hun leerwerkboek en bedenken situaties waarin ze die zinnen zouden kunnen gebruiken.

Extra opdracht

De leerlingen geven goede raad aan een vriend met liefdesverdriet. Daarvoor gebruiken ze zinnen in de gebiedende wijs.

Terugkijken

LEERWERKBOEK

Oefening 9

De leerlingen bepalen of de stellingen juist of fout zijn. Ze verbeteren de stellingen die fout zijn.

Aan de slag

4 Schrijf de zinnen in de juiste kolom.

Ik kom. – Kom hier! – Kom je?
 Zeur niet! – Je zeurt. – Wat zeur je nu?
 Neem een kom! – Neem je een kom? – Je neemt een kom.
 Ik speel rustig. – Speel rustig! – Speel je rustig?

mededeling	vraag	bevel

Na een mededeling staat een _____.

Na een vraagzin staat een _____.

Na een bevelzin staat een _____.

5 Zet de zinnen om.

Let op de leestekens.

a Maak van deze mededelingen een zin in de gebiedende wijs.

Je kunt haar meevragen. → _____

Je moet niet zo gek doen. → _____

Je moet je huiswerk nog maken. → _____

Je moet je er niet mee bemoeien. → _____

Je zou beter een zakdoek gebruiken. → _____

b Maak van deze bevelen een mededeling of vraag.

Neem je boek op p. 10! → _____

Gebruik een passer! → _____

Vertel wat er scheelt! → _____

Kom hier! → _____

Zit stil! → _____

6 Wat moet je doen wanneer er brand uitbreekt op school?

Bedenk drie zinnen in de gebiedende wijs die je kunt gebruiken in deze situatie.

_____

7 Zoek vijf zinnen waarin de gebiedende wijs gebruikt wordt.

Je kunt zoeken in reclamefolders, liedjesteksten, gedichten- of moppenbundels, strips, je taalboek ...

Noteer je zinnen.

Schrijf er ook telkens bij of het een verzoek (V), een bevel (B) of een instructie (I) is.

_____

8 Wissel je zinnen uit met een klasgenoot.

Beantwoord de vragen.

Staan alle zinnen in de gebiedende wijs? ja nee

Welke zinnen van je klasgenoot vind je bijzonder? Schrijf er twee op.

1 _____

2 _____

_____

_____

Bedenk een situatie waarin je die bevelen, verzoeken of instructies kunt gebruiken.

1 _____

2 _____

_____

Extra opdracht

Stel je voor: het liefje van je beste vriend(in) heeft het uitgemaakt. Hij/zij is daar heel droevig om.

Wat zou je hem/haar adviseren? Noteer je goede raad.

Gebruik zinnen in de gebiedende wijs.

_____

Terugkijken

9 Zijn de stellingen juist of fout?

Verbeter de stellingen die fout zijn.

Bij zinnen in de gebiedende wijs staat het werkwoord altijd achteraan.

juist fout

verbetering _____

Achter een zin in de gebiedende wijs staat vaak een uitroepteken.

juist fout

verbetering _____

In een zin in de gebiedende wijs staan het onderwerp en de persoonsvorm altijd naast elkaar.

juist fout

verbetering _____

De zin 'Gaat u gerust even zitten, mevrouw' is een bevel.

juist fout

verbetering _____

MATERIAAL

- allerlei teksten (zie *Praktische info*)
- grote vellen papier
- leerwerkboek p.15-19

PRAKTISCHE INFO

Verzamel allerlei teksten zoals Nederlandse liedteksten, dichtbundels, strips, leesboeken, kookboeken, moppenboeken, reclamefolders, tijdschriften ...

DIDACTISCHE INFO

In de vorige leerjaren hebben de leerlingen al kennisgemaakt met de mededelende, de vragende en de uitroepende zin. Ook in de spellinglessen komt deze materie aan bod. Sta er hier dan ook niet te lang bij stil, maar herhaal het toch even om van daaruit tot de gebiedende wijs te komen. Laat de leerlingen in deze les de verschillende vormen ontdekken waarin de gebiedende wijs gebruikt wordt. Bespreek het verschil tussen een verzoek, een dwingende vraag, een instructie en een bevel door verschillende situaties te onderzoeken waarin taal op die manier gebruikt wordt. Schenk daarbij aandacht aan de intonatie.

In de rugzak

De leerlingen (her)kennen verschillende soorten zinnen: de mededelende, de vragende, de uitroepende zin en het bevel. Ze weten welke leestekens er respectievelijk aan die zinnen kunnen worden gekoppeld.

En hierna

In B4Les9 leren de leerlingen om ontkennende woorden en zinnen te herkennen en zelf te vormen.

VAKOVERSCHRIJDENDE DOELEN

- Gericht samenwerken in duo of in groep en daarbij voorstellen formuleren om tot een gezamenlijk antwoord te komen.
- Eerder verworven kennis en inzichten toepassen in nieuwe situaties.

AANDACHT VOOR WOORDEN

- **adviseren**
iemand raad geven
Mijn neef wil van school veranderen. Zou je hem adviseren om te wachten tot september?
- **het verzoek**
een vraag aan iemand om iets te doen
Overal hingen bordjes met de tekst 'dringend verzoek om niet te roken'.

TALEN IN JOUW KLAS EN OM JE HEEN

Pols even bij meertalige leerlingen of in hun andere taal ook dezelfde regels gelden voor het gebruik van leestekens. Als ze het niet weten, kunnen ze dat thuis navragen of opzoeken. Door de vraag te stellen, toon je interesse in hun meertaligheid en geef je hierover een positief signaal aan de klas.

LESVERLOOP

Op verkenning

BESPREKING DOOR DE LEERKRACHT

Opdracht 1

Kondig aan dat je een fragment zult laten horen uit een hoorspel (zie *Praktische info*). Schets kort de context. Geef de leerlingen een **luisteropdracht**: ze moeten goed luisteren naar de verschillende geluiden die ze horen, zodat ze die nadien kunnen benoemen.

Besprek na het luisteren **klassikaal**:

- Wat gebeurt er in het fragment?
- Waar speelt het zich af? Hoe weet je dat?
- Wat kun je vertellen over de personages?
- Welke geluiden hoor je allemaal?
- Hoe zouden de acteurs die geluiden maken? (met hun stem, echte geluiden opnemen of nabootsen met materiaal)
- Wat valt jou op aan een hoorspel als je het vergelijkt met een film of een theaterstuk? (Er is geen beeld.)
- Waarom zijn geluiden zo belangrijk in een hoorspel? (omdat er enkel woorden en geluiden gebruikt kunnen worden om het verhaal tot leven te wekken)

Laat de leerlingen een beschrijving geven van een hoorspel. Ze moeten aanvoelen dat geluiden daarbij erg belangrijk zijn. Niet alles wordt verteld, de meeste dingen worden vervangen door het geluid ervan. Vertel de leerlingen dat ze in deze les **zelf een hoorspel gaan maken**.

LEERWERKBOEK

Opdracht 2

De leerlingen **bootsten** zelf de gevraagde **geluiden na** met hun stem.

Uitleg

LEERWERKBOEK

Overloop samen de **uitleg**. Sta even stil bij het gebruik van pauzes.

Aan de slag

LEERWERKBOEK

De leerlingen **starten** in heterogene groepen van drie. Verdeel de klasgroep **vanaf opdracht 6** in vier grote (heterogene) groepen.

Opdracht 3

De leerlingen maken van het **verhaal De Kinderverslinder** een kort hoorspel (B4Les1).

Ze bedenken geluiden voor de gekleurde woorden in de tekst. Vervolgens beantwoorden ze de vragen. Ze bespreken hun antwoorden met hun buur.

Opdracht 4

De leerlingen **oefenen** hun hoorspel. Eén leerling leest het verhaal op een spannende manier voor, de andere twee maken de geluiden.

Op verkenning

1

Beluister een hoorspel.

Beantwoord de vragen van je juf of meester.

2

Gebruik je stem om de geluiden na te bootsen.

iemand die boos is   felle regen   iemand die snikt van verdriet
 piepende deuren   iemand die erg moe is   een onbeleefd windje
 een bange kat   gierende wind   een lachende heks

Uitleg

In een **hoorspel** is je stemgebruik heel belangrijk. Iedereen kan je horen, maar niemand kan je zien.

Met je **stem** kun je héél wat. Je kunt:

- gevoelens overbrengen tijdens het lezen of vertellen (angst, plezier, kwaadheid ...)
- een bepaalde sfeer oproepen (hullende wind, krakende trappen ...)
- geluiden nabootsen door te veranderen van volume, ritme en hoogte

Bijvoorbeeld: met een hoge stem kun je een muis nadoen.

Je kunt ook **pauzes gebruiken** om het verhaal spannender te maken of om de luisteraar de tijd te geven om het verhaal te begrijpen.

In een hoorspel moet je dus veel met je stem 'spelen'.

Aan de slag

3

Je gaat zelf een hoorspel maken van het verhaal De Kinderverslinder.

Denk na over geluiden die je kunt maken bij de gekleurde woorden.

De Kinderverslinder

Je denkt als kind heel vaak: wat kan me nou gebeuren, met een grote broer en sloten op de deuren?

Nou vergeet het maar, er dreigt een groot gevaar! En als hij komt dan ben je gloeiend de sigaar. Hij is slank en hij loopt enigszins gebogen, hij heeft een mooie stem en lieve zachte ogen. Maar in zijn binnenzak draagt hij een grote hakbijl, waarmee hij je hoofd KLAP KLAP in tweeën hakt. Hij maakt je klaar, met peper, zout en met een uitje en braadt je in een oven of een grill.

Likkebaardend kijkt hij naar je door het ruitje

en prikt af en toe een vork in je bil.

Meestal komt ie 's nachts, maar altijd onverwachts. Voor je het weet, ben je geslacht! (hahaha) Kijk uit voor de Kinderverslinder! Die jou zo lekker vindt. Hij verslindt je waar je bij staat. Hij lust uitsluitend, eet alleen maar, lust uitsluitend: KIND!

De Kinderverslinder. Harrie Jekkers en Kees Meinderts, © Uitgeverij Ploegma, Amsterdam

Beantwoord de vragen.

Beantwoord de vragen.

Kun je alle gekleurde woorden vervangen door een geluid? Waarom wel/niet?

Welke geluiden kun je in het begin van het verhaal maken om de sfeer te scheppen? Welke geluiden kun je op het einde van het verhaal maken om de luisteraar met een bang gevoel achter te laten? Voeg die geluiden toe aan je hoorspel.

Wanneer kun je een pauze inlassen om de spanning op te bouwen?

4

Oefen je hoorspel met alle geluiden.

Een van jullie leest het verhaal op een spannende manier voor. De anderen maken de geluiden.

Opdracht 5

De leerlingen presenteren hun hoorspel aan een andere groep. Daarna bespreken de groepen elkaars resultaten aan de hand van de vragen.

Opdracht 6

Vertel de leerlingen dat ze nu hun eigen hoorspel gaan maken. Verdeel de klas daarvoor in vier heterogene groepen. Ze gebruiken het stappenplan om te bedenken welke personages meedoen en waar het verhaal zich afspeelt. Daarna kiezen ze een conflict/verhaallijn en bedenken ze hoe hun verhaal zal starten en hoe het zal aflopen.

Opdracht 7

De leerlingen schrijven hun verhaal in het klad. Geluiden duiden ze aan in een andere kleur.

Het is voldoende als één leerling het verslag maakt. Je kunt de leerlingen vrij laten bij het uitschrijven van hun verhaal. Wijs hen erop dat het niet nodig is om de volledige verhaallijn gedetailleerd uit te schrijven. Afspraken kunnen ook mondeling gemaakt worden.

Het is wel belangrijk dat deze kladversie een houvast biedt om tijdens de volgende les spreken/luisteren verder te kunnen werken aan het hoorspel.

Als je de leerlingen meer sturing wilt geven, vraag je hun om enkel in dialoogvorm te schrijven. Dat verplicht hen om meer geluiden te gebruiken.

Roep af en toe een groep bij jou om hun hoorspel te bekijken: de personages, de situatie en de geluiden. Geef tips en stuur bij. Wanneer de leerlingen vastzitten met hun verhaal, kun je hen helpen door het conflict tussen de personages aan te scherpen.

Opdracht 8

De leerlingen testen enkele geluiden uit voor de omgeving en de personages die ze gekozen hebben.

Extra opdracht

De leerlingen lijsten de materialen op die ze nodig hebben om bepaalde geluiden te maken. Ze maken ook afspraken over wie wat meebrengt.

Terugkijken

LEERWERKBOEK

Opdracht 9

De leerlingen bespreken of ze het makkelijk of moeilijk vinden om passende geluiden te bedenken bij een verhaal. Ze bespreken ook wat ze al goed vinden aan hun hoorspel en wat ze nog willen veranderen. Bespreek nadien enkele bevindingen klassikaal.

BESPREKING DOOR DE LEERKRACHT

Vertel de leerlingen dat ze tijdens de volgende les nog tijd hebben om hun hoorspel aan te passen en in te oefenen. Op het einde van die les mogen ze hun hoorspel ook aan de klas presenteren.

Vertel dat je tegen de volgende les spreken/luisteren (les 13) hun eerste versie van het hoorspel van feedback zult voorzien. De leerlingen kunnen dan met jouw tips aan de slag.

5

Breng nu jullie hoorspel voor een andere groep.

Luister ook aandachtig naar hun hoorspel.

Beantwoord de vragen.

Heeft de andere groep geluiden bedacht die jullie niet gebruikt hebben?

Welk geluid van de andere groep vind je erg geslaagd?

Hoe kunnen je klasgenoten hun verhaal nog spannender maken? Geef hun een tip.

6

Volg het stappenplan om jullie eigen hoorspel te maken.

Stap 1

Kies een plaats waar jullie verhaal zich afspeelt. Onderstreep of vul in.
 een bos – een boerderij – de markt – een luchtballon – het treinstation – een school –
 een racebaan – een schip op zee – onder water – een dierentuin – een grietkasteel –
 een voetbalstadion – een onbewoond eiland –

Stap 2

Kies twee personages die in jullie verhaal spelen. Onderstreep of vul in.
 een grappige heks – een oude piraat – een supersterke oma – een kikkerprins – een kabouter –
 een bange schooljuf – een lief spookje – een sprekende boom – een gemene tandenfee –
 een praatzieke duif – een dove koning – een blinde prinses – een onbeleefde goudvis –

Zijn jouw personages elkaars vrienden of elkaars vijanden?

- vrienden
 vijanden

Stap 3

Wat maken jouw personages mee op de plek die jullie gekozen hebben? Kruis aan.

- Ze moeten een wedstrijd winnen.
 Ze moeten een vijand verslaan.
 Ze zullen een geheim ontdekken.
 Ze worden verliefd.
 Ze gaan dansles volgen.
 Ze moeten de wereld redden.

Stap 4

Hoe begint jullie verhaal?

Hoe eindigt jullie verhaal?

7

Schrijf jullie verhaal op een apart blad.

Schrijf het verhaal kort op! Je kunt ook mondeling afspraken maken.

8

Bedenk nu enkele geluiden die jullie kunnen gebruiken.

Welke geluiden zijn typisch voor de plaats waar het verhaal zich afspeelt?

Welke geluiden zijn typisch voor jullie personages?

Probeer enkele geluiden uit.

Schrijf de geluiden die jullie willen maken in een andere kleur bij je tekst.

Extra opdracht

11

Heb je materialen nodig om bepaalde geluiden te maken?

Maak een lijst van het materiaal dat je nodig hebt.

Sprek ook af wie wat meebrengt.

Dit moet ik meebrengen:

Terugkijken

9

Wat vond je van deze les?

Bespreek.

Vind je het gemakkelijk of moeilijk om passende geluiden te maken met je stem?

Wat vinden jullie al geslaagd aan jullie hoorspel?

Wat willen jullie nog veranderen aan jullie hoorspel?

MATERIAAL

- een hoorspel (zie *Praktische info*)
- leerwerkboek p. 30-33

PRAKTISCHE INFO

- Zoek een **fragment van een hoorspel** om in de les te laten horen, bijvoorbeeld uit hoorspelen van *Het Geluidshuis*. Op <http://www.geluidshuis.be> of YouTube kun je enkele fragmenten beluisteren.
- In de volgende les spreken/luisteren zullen de leerlingen hun hoorspel presenteren. Geef tijdens deze les vooral tips in functie van geluiden: *waar kun je beschrijvingen in de tekst vervangen door geluid, welke momenten kun je nog levendiger maken met geluid?* Voorzie tegen de volgende les spreken/luisteren **uitgebreidere feedback**. Doe dat op basis van de schriftelijke neerslag per groep en op basis van je observaties tijdens deze les.
- Voorzie tegen de volgende les spreken/luisteren **een of meerdere devices** waarmee de leerlingen hun hoorspel kunnen opnemen. Laat je het hoorspel liever in de klas plaatsvinden? Zorg dan voor **een scherm of een donker laken**. Daarachter kunnen de groepen hun hoorspel presenteren.

DIDACTISCHE INFO

- Tijdens de vorige les spreken/luisteren hebben de leerlingen hun mimiek, lichaam en stem leren gebruiken om een verhaal voor te lezen of te vertellen. In deze les wordt gewerkt met **hoorspelen**. De leerlingen worden uitgedaagd om hun stem, geluiden en pauzes te gebruiken om een verhaal boeiend te vertellen, zonder dat de luisteraar hen ziet. Ze gaan daarbij op zoek naar manieren om tekst te vervangen door geluiden.
- Deze les starten de leerlingen met **het schrijven van een eigen hoorspel**. Tijdens de volgende les spreken/luisteren werken ze daaraan verder: ze werken de verhaallijn af en presenteren hun hoorspel aan de andere groepen. Denk op voorhand goed na over de **groepssamenstelling** (heterogene groepen). Zet taalsterkere leerlingen samen met taalzwakkere leerlingen, laat creatieve leerlingen samenwerken met minder creatieve leerlingen ... Op die manier kunnen de leerlingen veel leren van elkaar.

In de rugzak

In B4Les1 hebben de leerlingen geleerd om een verhaal voor te lezen of te vertellen met aandacht voor stemgebruik, mimiek en lichaamstaal.

En hierna

In B4Les13 brengen de leerlingen hun zelfgeschreven hoorspel voor hun klasgenoten. Ze besteden daarbij aandacht aan stemgebruik en pauzes. Ook beoordelen ze de andere hoorspelen op het vlak van levendig en duidelijk stemgebruik.

VAKOVERSCHRIJDENDE DOELEN

- Oog hebben voor wat nieuw, origineel en creatief is: eigen creatieve ideeën ontwikkelen en uitvoeren.
- Geïnteresseerd zijn in nieuwe vormen van literatuur/kunst: hoorspelen ontdekken.
- Gericht samenwerken in groep en daarbij voorstellen formuleren om tot een gezamenlijk eindproduct te komen.

TIP

- Je kunt het hoorspel waarvan je een fragment liet horen bij *Op verkenning*, op een ander moment volledig laten beluisteren.
- Als enkele groepen klaar zijn met hun hoorspel, laat je hen dat al aan elkaar presenteren. Zo kunnen ze elkaar nog tips geven om het tegen de volgende les nog beter te maken.

AANDACHT VOOR WOORDEN

- **likkebaarden**
je verheugen op iets lekkers
We eten vandaag kippenbouten. Onze hond zit dan likkebaardend naast de eettafel.
- **de sfeer**
de stemming in een groep
Er heerst een goede sfeer in de klas. Iedereen helpt elkaar.

TALEN IN DE KLAS EN OM JE HEEN

Om leerlingen zich nog meer te laten focussen op emoties in stemmen en geluiden, kun je een hoorspel aanbieden in een andere taal. Als je datzelfde ook in het Nederlands kunt laten horen nadien, kunnen ze aftoetsen of hun waarneming klopte. Of kies bijvoorbeeld een anderstalig animatiefilmpje op YouTube, en laat een stukje horen zonder beeld, daarna met beeld:

- Engels: <https://www.youtube.com/watch?v=j8UcTTXhftE> of <https://www.youtube.com/watch?v=FOUuuWFzmdg>
- Frans: <https://www.youtube.com/watch?v=EOBZEI3v3Gs>

LESVERLOOP

Op verkenning

1

Lees het gedicht *De Zeepees* opnieuw.

De Zeepees

De zeepees woont bij Katseveer.
Men ziet haar uiterst zelden.
Een enkele keer, bij stralend weer,
zwent zij een beetje op en neer,
daar in de Oosterschelde.

De zeepees heeft een vissenstaart,
een vissenstaart en vinnen.
Maar verder is zij dichtbehaard.
Ze jammert in de maand van maart
en kan uitstekend spinnen.

De zeepees woont daar al zo lang,
al haast een jaar of zeven.
En voor de zeehond is zij bang,
maar verder gaat ze kalm haar gang.
Ze kan ook kopjes geven.

Ze heeft ook jonkies, 't zijn er twee,
maar 't zijn wel erg natte.
Ze zwemmen altijd met haar mee,
daar in de diepe blauwe zee.
Het zijn zeelapjeskatten.

De zeepees woont bij Katseveer
tussen de mosselschelpen.
Gaat u 's kijken, op 'n keer?
Maar als u haar niet vindt, meneer,
dan kan ik het niet helpen!

En in de buurt van Katseveer,
daar is ze zeer geliefd.
De zeepees, zegt een oude heer,
o ja, die zwemt hier wel eens meer.
Daar is ze. Alsjeblieft.

Annie M.G. Schmidt
Dikkerje Dap en andere dierenversjes
© Querido, 2018

Vul samen met je leerkracht het woordweb op het bord aan.

Op verkenning

BESPREKING DOOR DE LEERKRACHT

Opdracht 1

1. Herinner de leerlingen aan de vorige schrijfles (B4Les5). In die les lazen ze gedichten over fantasiedieren en verzonnen ze zelf ook een dier. Deze les zullen ze verder nadenken over hun **fantasiedier** en er een **gedicht** over **schrijven**.

Vertel dat jij ook een fantasiedier wilt verzinnen, maar dat je niet goed weet hoe je daaraan moet beginnen. Je hebt geen **inspiratie**. Laat de leerlingen suggesties doen. Vraag daarna hoe zij denken dat een **woordweb** zou kunnen bijdragen aan deze voorbereiding.

2. Neem **het gedicht De Zeepees** van Annie M.G. Schmidt uit les 5 er opnieuw bij. Probeer samen het woordweb dat zij gebruikte om haar gedicht te schrijven, te reconstrueren op het bord.

Wijs de leerlingen erop dat ze niet elk woord uit het woordweb moeten gebruiken om hun gedicht te schrijven. Ze maken een selectie.

Uitleg

LEERWERKBOEK

Overloop samen de **uitleg**. Leg het verband tussen de uitleg en het gedicht van *Op verkenning*.

Uitleg

Als je een gedicht wilt schrijven, heb je **inspiratie** nodig.
En die komt niet altijd vanzelf.

Stel jezelf dan de volgende vragen:

- Waaraan moet ik denken bij het onderwerp?
- Welke woorden passen erbij, welke juist niet?
- Welk gevoel krijg ik erbij?

Zo kun je een **woordweb** maken.

Denk ook aan:

beeldrijke taal, herhalingen, tegenstellingen, vergelijkingen ...

Welke rijmwoorden, vergelijkingen, tegenstellingen kan ik toevoegen?

Een gedicht schrijven met aandacht voor beeldrijke taal en een passende vorm.

Experimenteren met beeldrijke taal, rijm, herhalingen, tegenstellingen, vergelijkingen, associaties ...
Een woordweb gebruiken als hulpmiddel om ideeën te verzamelen.
Het poëtisch en creatief taalvermogen vergroten door gedichten te schrijven.

Aan de slag

LEERWERKBOEK

De leerlingen werken **individueel**.

Loop rond en begeleid de leerlingen die moeilijkheden ondervinden.

Tijdens de vorige schrijfles verzonnen de leerlingen in heterogene duo's een fantasiedier. Tijdens deze les bouwen ze individueel verder op die gezamenlijke beschrijving. Ook dat kan een leuke vergelijking zijn aan het einde van de les: eenzelfde start kan tot een heel ander eindresultaat leiden.

Opdracht 2

De leerlingen vullen de **beschrijving van hun fantasiedier** uit B4Les5 verder aan. Daarna maken ze een **woordweb** over hun fantasiedier.

Opdracht 3

De leerlingen selecteren enkele beschrijvingen uit hun woordweb en maken er **beeldrijke beschrijvingen** van.

Opdracht 4

De leerlingen schrijven een eerste **kladversie van hun gedicht**. Loop rond en help leerlingen die moeilijkheden ondervinden. Misschien kun je de klas wel vragen om een leuk rijmwoord of een mooi synoniem te bedenken voor bepaalde woorden/zinnen in hun gedicht?

Extra opdracht

Leerlingen die snel klaar zijn, maken een **tekening** van hun fantasiedier.

Terugkijken

LEERWERKBOEK

Opdracht 5

De leerlingen bespreken de vragen in **heterogene duo's**.
Bespreek **klassikaal** na.

Aan de slag

2

Werk je fantasiedier uit.

In les 5 heb je samen met je buur een fantasiedier bedacht.

Beschrijf jouw fantasiedier.

Deze vragen kunnen je helpen.

Kijk ook naar je beschrijving uit les 5!

Waar woont je dier?

Wat doet het dier de hele dag?

Wat voor geur heeft het dier?

Wat voor geluiden maakt het?

Wat eet het?

Hoe beweegt het? (vliegen, kruipen ...)

Is het dier gevaarlijk?

Heeft jouw dier vijanden?

Is het dier ergens bang voor?

Op welke dieren lijkt jouw fantasiedier?

Maak een woordweb over jouw fantasiedier.

Noteer de naam van je dier in het midden.

3

Bekijk je woordweb. Maak van je beschrijvingen beeldrijke taal.

Bijvoorbeeld: De ogen van mijn fantasiedier zijn paars.

→ De ogen van mijn fantasiedier zijn pimpelpaars.

Bijvoorbeeld: Mijn dier is bang voor wormen.

→ Mijn dier is als de dood voor wriemelende wormen.

4

Schrijf een kladversie van het gedicht over jouw fantasiedier.

- Let op je taalgebruik (beeldrijke taal, klanken, ritme).

- Besteed ook aandacht aan de vorm.

- Vergeet de titel niet!

Blank lines for writing a draft poem.

Extra opdracht

Teken jouw fantasiedier.

Blank space for drawing the imaginary creature.

Terugkijken

5

Lees de vragen.

Praat erover met elkaar.

Wat vond je leuk aan het schrijven van een gedicht?

Wat vond je moeilijk?

MATERIAAL

- per leerling: kleurpotloden
- leerwerkboek p. 39-42

DIDACTISCHE INFO

In deze les gebruiken de leerlingen associaties om op ideeën te komen. Het ene woord roept vaak het andere op. Ze maken een woordweb om die associaties een plaats te geven ter voorbereiding op het schrijven van een gedicht.

Schenk nog voldoende aandacht aan 'beeldrijke taal': gevoelswoorden, krachtige woorden, beeldspraak ...

In de rugzak

In B4Les5 hebben de leerlingen de kenmerken van een gedicht leren herkennen en benoemen. Ook toen hebben ze geëxperimenteerd met beeldrijke taal, rijm ...

En hierna

In B4Les12 werken de leerlingen verder aan hun gedicht. Ze besteden daarbij aandacht aan vorm, beeldrijke taal, herhalingen, tegenstellingen, vergelijkingen en associaties.

VAKOVERSCHRIJDENDE DOELEN

- Oog hebben voor wat nieuw, origineel en creatief is: eigen creatieve ideeën ontwikkelen en uitwerken.
- Genieten van gedichten en plezier beleven aan het spelen met taal.

AANDACHT VOOR WOORDEN

de inspiratie

goede ideeën krijgen en er enthousiast over worden

Mama vindt inspiratie voor haar schilderijen door te gaan wandelen aan zee.

TALEN IN JOUW KLAS EN OM JE HEEN

Sta toe dat leerlingen met een andere thuistaal woorden gebruiken uit hun eigen taal om het woordweb rond gevoelswoorden en beeldspraak aan te vullen. Hun woordenschat in hun thuistaal is wellicht rijker. Laat hen (online) opzoeken - help daar eventueel bij - welke woorden ze hiervoor in het Nederlands kunnen kiezen.

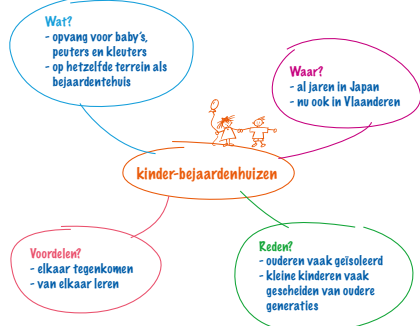

LESVERLOOP

Op verkenning

Op verkenning

- 1 Bestudeer samen de mindmap.
Heleen heeft deze mindmap gemaakt over de tekst *Plezier voor jong en oud: kinder-bejaardenhuizen*.

- Bespreek.
- Wat is een mindmap?
  - Wat valt je op?
  - Waarom zou een mindmap nuttig kunnen zijn?

BESPREKING DOOR DE LEERKRACHT

Opdracht 1

Bekijk samen de **mindmap**. Die gaat over **de tekst *Plezier voor jong en oud: kinder-bejaardenhuizen***, die de leerlingen in B4Les7 lazen.

Besprek **klassikaal**:

- Wat is een mindmap? (Een soort samenvatting. In het midden staat een centraal thema, van waaruit een aantal 'armen/takken' vertrekken.)
- Wat valt je op? (Er worden geen volzinnen gebruikt; er worden kleuren gebruikt; er staan kleine tekeningetjes bij de tekst.)
- Waarom zou een mindmap nuttig kunnen zijn? (Het kan je helpen bij het studeren. Je beperkt een tekst tot de belangrijkste informatie. Sommige mensen vinden het handig om visueel te leren. Voor hen zijn de kleuren en tekeningen erg handig.)

Vertel de leerlingen dat zij vandaag ook een mindmap zullen maken over **de tekst *Wat is het geheim van de vriendschap tussen mens en hond?***. De groepen die sneller klaar zijn, maken ook een mindmap over de tekst *Zorgdieren*.

Uitleg

Je kunt een tekst samenvatten door een **mindmap** te maken. Mindmaps kunnen je helpen om de inhoud van een tekst te studeren.

In het midden noteer je het centrale **onderwerp** of de **titel** van de tekst. Daaruit vertrekken een aantal **takken**. Die vatten kort de **hoofdgedachten** van de tekst samen. Baseer je daarvoor op de **slutelwoorden** en **belangrijke zinnen** die je hebt aangeduid in de tekst.

Opgelet: noteer enkel woorden, geen volzinnen!
Je mag ook **kleuren** en **tekeningetjes** toevoegen.

Aan de slag

- 2 Lees r. 1-14 van de tekst *Wat is het geheim van de vriendschap tussen mens en hond?* opnieuw.
- Luister en kijk hoe je leerkracht de informatie uit dat tekstdeel in een mindmap plaatst.
  - Vul aan in de mindmap op de volgende pagina.
- 3 Lees r. 15-27 van de tekst opnieuw.
- Plaats samen met je leerkracht de informatie uit dat tekstdeel in een mindmap.
  - Vul aan in de mindmap op de volgende pagina.

Uitleg

LEERWERKBOEK

Neem samen de **uitleg** door. Die somt kort de belangrijkste kenmerken van een mindmap op.

Aan de slag

LEERWERKBOEK

Verdeel de leerlingen in **kleine heterogene groepen**.

Begeleid opdrachten 2 en 3 **klassikaal**.

De leerlingen maken opdrachten 4 en 5 vervolgens **zelfstandig**.

Als je merkt dat nog veel leerlingen moeite hebben om een mindmap te maken, kun je ervoor kiezen om de groepen langer klassikaal te begeleiden.

Opdracht 2

Lees samen r. 1-14 van **de tekst *Wat is het geheim van de vriendschap tussen mens en hond?*** opnieuw. Doe al **modelend** voor hoe je de belangrijkste informatie uit dat tekstdeel in een mindmap zet, en hoe je je daarbij baseert op de sleutelwoorden en belangrijke zinnen die jullie tijdens B4Les10 hebben aangeduid.

Opdracht 3

Lees samen r. 15-27 van de tekst opnieuw. Bouw het tweede deel van de mindmap samen op. Stel voortdurend vragen, zodat de leerlingen zelf suggesties doen over de informatie die in de mindmap moet komen.

Opdracht 4 en 5

De leerlingen werken de rest van de tekst zelfstandig af **in groep**. Na elk tekstdeel vergelijken ze hun mindmap met die van een andere groep en bespreken ze de gelijkenissen en de verschillen. Loop rond en stel vragen:

- Waarom kozen jullie voor deze informatie/woorden?
- Waarom zou de keuze van de andere groep misschien toch beter kunnen zijn?

Ondersteun de groepen die moeite hebben om een mindmap te maken. Dat kan door middel van **modeling**, door hen te laten samenwerken met een sterkere groep of door te verwijzen naar de uitleg in het leerwerkboek.

Extra opdracht

De groepen die sneller klaar zijn, maken ook een mindmap over **de tekst *Zorgdieren***.

Het is beter dat de groepen voldoende tijd nemen om een goede mindmap te maken over de tekst *Wat is het geheim van de vriendschap tussen mens en hond?*, dan dat ze te snel werken om beide teksten te kunnen behandelen.

Terugkijken

LEERWERKBOEK

Opdracht 6

Bespreek de vragen **klassikaal**.

De leerlingen leggen uit wat ze makkelijk/moeilijk vonden tijdens deze les en of ze mindmaps nuttige hulpmiddelen vinden.

Opdracht 7

Geef de leerlingen de taak om aan de hand van hun mindmap **de tekst *Wat is het geheim van de vriendschap tussen mens en hond?*** uit te leggen aan iemand die hem niet gelezen heeft. Zo ervaren ze het nut van mindmaps. Bespreek achteraf hoe de opdracht verlopen is.

4

Lees r. 28-36 van de tekst opnieuw.

- Plaats samen met je groep de informatie uit dat tekstdeel in de mindmap op de volgende pagina.
- Vergelijk jullie mindmap met die van een andere groep.

Bespreek:

- Wat is hetzelfde?
- Wat is anders?

5

Lees r. 37-48 van de tekst opnieuw.

- Plaats samen met je groep de informatie uit dat tekstdeel in de mindmap op de volgende pagina.
- Vergelijk jullie mindmap met die van een andere groep.

Bespreek:

- Wat is hetzelfde?
- Wat is anders?

Extra opdracht

Maak een mindmap over de tekst *Zorgdieren*.

Terugkijken

6

Wat vind jij van mindmaps?

Bespreek:

Vind je het makkelijk of moeilijk om mindmaps te maken?
Wat vind je precies makkelijk of moeilijk?

Wat heeft je geholpen?

Wat onthoud je voor een volgende keer?

Vind je mindmaps nuttig? Waarom wel of niet?

Wanneer zou je zelf nog mindmaps willen maken?

7

Zoek iemand die de tekst *Wat is het geheim van de vriendschap tussen mens en hond?* niet gelezen heeft.

Gebruik je mindmap om hem of haar over de tekst te vertellen.

MATERIAAL

- Studio leeswijzer
- leerwerkboek p. 62-65

DIDACTISCHE INFO

- In leerjaar 5 en 6 zijn de lessen begrijpend en studerend lezen telkens opgebouwd uit een reeks van drie lessen: een basisles begrijpend lezen, een vervolgles begrijpend lezen en een les studerend lezen. Per drie lessen staat eenzelfde onderwerp centraal. In blok 4 komen volgende onderwerpen aan bod: 'jong en oud' en 'dierenvrienden'. Tijdens de eerste drie lessen (B4Les2, B4Les4 en B4Les7) van dit blok lezen de leerlingen over 'jong en oud'.
- Tijdens deze les maken de leerlingen een **mindmap** over de tekst uit B4Les10 (en eventueel ook B4Les11). Mindmaps zijn nuttige hulpmiddelen bij het studeren. In tegenstelling tot bij een 'gewone' samenvatting zullen de leerlingen bij een mindmap minder geneigd zijn om te veel informatie te noteren of om zinnen letterlijk uit de tekst over te nemen. Bovendien fungeren de hoofdgedachten van een tekst vaak als 'tussentitels' van de grote takken, waardoor de leerlingen opnieuw zullen inzien waarom het belangrijk is om de hoofdgedachte van een tekstdeel te bepalen.

In de rugzak

In B4Les10 en B4Les11 (**begrijpend lezen**) hebben de leerlingen geoefend op het aanduiden van sleutelwoorden en belangrijke zinnen. Ze leerden ook telkens de hoofdgedachte van een tekstdeel te formuleren.

VAKOVERSCHRIJDENDE DOELEN

- Leren leren: reflecteren op de eigen studiemethode (Vind ik mindmaps nuttig? Zou ik ze zelf gebruiken?).
- Gericht samenwerken in groep en daarbij voorstellen formuleren om tot een gezamenlijk antwoord te komen.
- Op een constructieve manier met feedback omgaan: ideeën uitwisselen met klasgenoten en daarbij kansen benutten om de eigen taak te verbeteren.

TIP

Laat de leerlingen zeker ook mindmaps maken bij teksten die ze moeten studeren voor andere vakken, zoals wereldoriëntatie. Trek daar voldoende tijd voor uit.

TALEN IN JOUW KLAS EN OM JE HEEN

Laat leerlingen die sneller klaar zijn, anderen helpen, bijvoorbeeld leerlingen wiens moedertaal niet het Nederlands is. Sterkere anderstalige leerlingen kunnen hun taalgenoten helpen door hun thuistaal te gebruiken.

← → ↻ www.scientas.nl - □ X

Wat is het geheim van de vriendschap tussen mens en hond?

1 **Veel hondenbezitters beschouwen hun trouwe viervoeter als een volwaardig gezinslid. Hoe komt het toch dat honden en mensen zo goed samengaan?**

5 Wanneer je mens en hond samen op straat ziet lopen, lijken ze op het eerste gezicht een onwaarschijnlijke combinatie. En toch is er sprake van een succesvolle vriendschap. Hoe komt het dat honden en mensen zo goed samengaan? Om het antwoord te vinden, reizen we eerst 15.000 jaar terug in de evolutie. Toen raakten de mens en de voorouder van de hond, de wolf, namelijk voor het eerst met elkaar bevriend.

10 De wolf bleek uitermate geschikt als mensenvriend omdat het dier in groepsverband leeft. In de wolvenroedel moeten de dieren zich aan allerlei gedragsregels houden, hechte relaties aangaan, agressie reguleren en hulp bieden aan soortgenoten. Daardoor heeft de wolf een hoge sociale intelligentie ontwikkeld.

15 **Hechting**

Ondanks zijn hoge sociale intelligentie zal een wolf niet snel een volwaardig lid van een mensengezin worden, ook al doet het baasje nog zo zijn best om een band met het dier op te bouwen. Dat blijkt uit onderzoek waarbij zowel honden- als wolvenpups vanaf de geboorte door mensen werden grootgebracht. Toen de pups 16 weken oud waren, scheidden onderzoekers de pups van hun baasje. Vervolgens lieten ze de pups hun baasje óf een vreemdeling ontmoeten. De honden begroetten hun baasje veel enthousiaster dan een vreemdeling. De wolvenpups reageerden echter hetzelfde, ongeacht of ze hun baasje of een vreemdeling zagen. Daarnaast zochten de wolvenpups minder sociale steun bij mensen in stressvolle situaties. Het lijkt er dus op dat wolven een minder sterke band aangaan met mensen dan honden.

20

25

Onmisbaar

- Naast dat hond en mens hechte relaties kunnen aangaan, kunnen honden goed leren wat mensen van hen willen. Zelfs zo goed, dat honden soms onmisbaar zijn. Neem als voorbeeld de blindengeleidehond. De hond moet feilloos kunnen aanvoelen wat het baasje van hem wil. Ook de communicatie tussen mens en hond kan waarschijnlijk teruggeleid worden naar hun gezamenlijke geschiedenis.
- Onderzoek wijst uit dat honden vaker naar hun baasje kijken dan wolven en daardoor beter letten op wat de mens van hen wil.

Emoties

- Honden die iets hebben gedaan wat niet mag, zoals je favoriete kussen aan stukken scheuren, kunnen zich ook heel schuld bewust gedragen. Althans, zo lijkt het. Je kent het beeld van een 'schuldige' hond vast wel. Hoofd laag, oren plat, een kruiperige houding en bovenal een schuldige blik. In werkelijkheid worden onze viervoeters niet geplaagd door schuldgevoelens, maar zijn ze gewoon bang voor straf. Onderzoekers van de Universiteit van Cambridge hebben aangetoond dat honden zich altijd hetzelfde gedragen wanneer een mens boos op ze is, ongeacht of de hond nu echt schuldig is of niet. De honden reageren dus vooral op boze woorden of een strenge blik en niet zozeer op het besef dat ze een overtreding hebben begaan.

Bron: Maayke Klaver, www.scientas.nl

Op verkenning

1 Lees de twee teksten.

Liefste dagboek

Vandaag heb ik iets heel vreemds meegemaakt. Net zoals elke maand gingen we met de klas naar de bibliotheek. Ik was op zoek naar een goed griezelverhaal, toen ik plots een raar boek zag. Op de rug stond helemaal geen titel of schrijver. Nieuwsgierig nam ik het boek uit het rek. Toen merkte ik dat er ook op de kaft niets stond. Snel deed ik het boek open. Je raadt het al ... niets! Geen woord, geen letter, helemaal niks. Een leeg boek, zomaar tussen alle avonturenverhalen en sprookjesboeken. Wie zou dat daar gezet hebben? En waarom? Morgen ga ik op onderzoek!

Veel liefs
Kato

Opa

Mijn opa is al oud.
Zijn huis is leeg,
net als zijn hoofd.
Hij heeft één kamer nu
en het altijd koud.

Mijn opa zegt niet veel.
Hij is een leeg boek.
Zijn tekst is doorgelopen,
ook zijn sokken zijn zoek.
Maar mij kent hij wel.

'Jongen,' zegt hij, stiller
dan ooit. Hij lacht zijn
scheve lach, zijn hand trilt.
Ik speel aan op zijn schoot.
Hij leest mij, zijn hanenpoot.

Margriet Schouwenaar
Denk dag doen
© Clavis, 2016

Bekijk de gekleurde woorden.

Bespreek:

- Wat wordt bedoeld met 'een leeg boek' in het dagboekfragment?
- Hoe weet je dat?
- Wordt daarmee hetzelfde bedoeld in het gedicht *Opa*? Waarom wel of niet?

Uitleg

Begrijp je de betekenis van een woord niet?

Lees dan een stukje tekst voor of na het woord opnieuw.

Dat kan je meer informatie geven over wat het woord kan betekenen.

Opgelet: soms worden woorden niet letterlijk gebruikt, maar figuurlijk. In verhalen of gedichten gebruikt de schrijver vaak beeldspraak.

Daarom moet je altijd goed nadenken:

- Wat betekent het woord in deze zin?
- Is het letterlijk of figuurlijk gebruikt?
- Waarom heeft de schrijver voor dit woord gekozen?

Geraak je er niet uit?

Gebruik je Studio woordwijzer!

Aan de slag

2 Lees dit stukje uit het gedicht *Opa* opnieuw.

Mijn opa is al oud.
Zijn huis is leeg,
net als zijn hoofd.

Worden deze zinnen letterlijk of figuurlijk bedoeld?

- Opa's huis is leeg. letterlijk figuurlijk
- Opa's hoofd is leeg. letterlijk figuurlijk

Bespreek samen de betekenis.

3 Lees de teksten. Beantwoord dan de vragen over de gekleurde woorden.

Om aan de politieopleiding te mogen starten, moet je eerst een aantal proeven afleggen.
Mijn grote broer heeft dat gelukkig feilloos gedaan.
Omdat hij geen enkele fout heeft gemaakt, mag hij volgende maand aan de opleiding beginnen.

Hoe wordt het woord gebruikt?

- letterlijk figuurlijk

Wat betekent het woord hier?

Olivier heeft thuis zes kippen, twee geiten, drie konijnen en een hond.
Tijdens zijn vrije tijd doet hij niets liever dan ze allemaal te verzorgen.
Je kunt dus wel zeggen dat hij echt een hart voor dieren heeft.

Hoe worden de woorden gebruikt?

- letterlijk figuurlijk

Wat betekenen de woorden hier?

De verkeerslichten op dat kruispunt zijn sinds vanochtend kapot.
Daarom staat er al de hele dag een agent om het verkeer te reguleren.
Zo gebeuren er zeker geen ongelukken.

Hoe wordt het woord gebruikt?

- letterlijk figuurlijk

Wat betekent het woord hier?

Karim is altijd heel bescheiden.
Hij wint de ene na de andere zwenwedstrijd, maar toch heb ik hem nog nooit horen opscheppen.

Hoe wordt het woord gebruikt?

- letterlijk figuurlijk

Wat betekent het woord hier?

LESVERLOOP

Op verkenning

LEERWERKBOEK

Opdracht 1

Lees samen de tekst *Liefste dagboek* en het gedicht *Opa*.

Het gedicht *Opa* lezen de leerlingen ook al in B4Les2.

Bespreek klassikaal:

- Wat wordt bedoeld met 'een leeg boek' in het dagboekfragment? (een boek waar niets in staat)
- Hoe weet je dat? (Het wordt uitgelegd in de zin ervoor.)
- Wordt daarmee hetzelfde bedoeld in het gedicht *Opa*? Waarom wel of niet? (Nee: opa kan geen leeg boek zijn.)
- Wat zou 'een leeg boek' hier dan kunnen betekenen? (Eigen interpretatie van de leerlingen, bijvoorbeeld: opa lijdt aan dementie en vergeet veel dingen.)

Vertel:

- In het gedicht wordt 'een leeg boek' dus niet letterlijk gebruikt. Opa is niet echt een leeg boek. Het gaat hier om beeldspraak: 'een leeg boek' heeft een figuurlijke betekenis. Daarom moeten we zelf goed nadenken wat dat in dit gedicht zou kunnen betekenen en waarom de schrijver net die woorden gekozen heeft.

Uitleg

LEERWERKBOEK

Neem samen de uitleg door.

Aan de slag

LEERWERKBOEK

Maak opdracht 2 klassikaal.

- De leerlingen van aanpak 1 werken vervolgens verder onder jouw begeleiding.
- De leerlingen van aanpak 2 en 3 maken de opdrachten zelfstandig. Ze werken in duo's.
- De leerlingen van aanpak 3 maken ook opdracht 6.

Opdracht 2

Lees samen het fragment uit het gedicht *Opa* opnieuw.

Bespreek de zin *Zijn huis is leeg, net als zijn hoofd*.

Zien de leerlingen dat het huis van opa letterlijk leeg is, maar dat het bij zijn hoofd om figuurlijk taalgebruik gaat?

Laat de leerlingen het verschil in betekenis verwoorden.

Opdracht 3

De leerlingen lezen de tekstjes en duiden aan of de gekleurde woorden letterlijk of figuurlijk worden gebruikt. Ze noteren ook wat het woord juist betekent in de context.

De betekenis van een woord afleiden uit de context (de zin ervoor en erna opnieuw lezen).

Het verschil tussen letterlijk en figuurlijk taalgebruik herkennen (beeldspraak herkennen).

Opdracht 4

De leerlingen lezen een stukje uit **het gedicht *Oma's***, dat ze ook al lazen in B4Les2.

Het fragment bevat enkele voorbeelden van rijker taalgebruik.

De leerlingen bespreken met hun buur wat die woorden juist betekenen en waarom de dichter ervoor gekozen heeft om oma op die manier te beschrijven.

Opdracht 5

De leerlingen **plaatsen woordenduo's op een lijnschaal**. Zo ervaren ze het verschil in betekenis en leren ze te letten op de nuanceverschillen tussen woorden. Behandel het eerste duo eventueel klassikaal, zodat de leerlingen zien wat de bedoeling is.

Opdracht 6

De leerlingen van **aanpak 3** kiezen een woord waarmee ze zelf twee zinnen maken: eentje waarin ze het woord letterlijk gebruiken, en eentje waarin het woord een figuurlijke betekenis heeft. Daarna bespreken ze hun zinnen met hun buur.

Terugkijken

LEERWERKBOEK

Opdracht 7

De leerlingen vullen **Mijn woordenblad!** aan met twee nieuwe, moeilijke, grappige, mooie ... woorden uit deze les. Laat daarna enkele leerlingen vertellen welke woorden ze genoteerd hebben en wat ze in de middelste kolom geschreven of getekend hebben.

4 Lees dit stukje uit het gedicht *Oma's* opnieuw.

Ze wacht op me met perzikwangen, hemelogen, glinsterende rimpeltoet. Diet Groothuis Dichter 1 © Plint, 2017

Bespreek met je buur.
- Wat zouden de gekleurde woorden kunnen betekenen?
- Waarom zou de dichter voor die woorden gekozen hebben?

5 Maak het verschil tussen deze woorden duidelijk door ze op de schaal te plaatsen.

hoog – huizenhoog

minder meer

ultiem – laatst

minder meer

uitmuntend – goed

minder meer

6 Kies een van de onderstaande woorden.

vlinder kil reus gebroken groen

Bedenk twee zinnen met het woord.
Gebruik in de eerste zin de letterlijke betekenis en in de tweede zin de figuurlijke betekenis.

Letterlijk:

_____

_____

Figuurlijk:

_____

_____

Lees de zinnen voor aan je buur.
Weet die wat het woord betekent in jouw zinnen?

Terugkijken

7 Welke twee woorden uit deze les vind je moeilijk/speciaal/mooi/grappig ...?
Noteer ze op **Mijn woordenblad!**.
Schrijf of teken in de middelste kolom iets wat jou helpt om de betekenis te onthouden.

MATERIAAL

- Studio woordwijzer
- Mijn woordenblad!
- leerwerkboek p. 66-70

DIDACTISCHE INFO

De leerlingen herhalen tijdens deze les hoe je de betekenis van een woord kunt vinden door naar de context (de zinnen ervoor en erna) te kijken. Ze herhalen ook het verschil tussen letterlijk en figuurlijk taalgebruik. Voor anderstalige leerlingen kan figuurlijk taalgebruik erg moeilijk zijn. Daarom werken de leerlingen in deze les bij voorkeur in duo's, zodat ze elkaar kunnen helpen.

VAKOVERSCHRIJDENDE DOELEN

- Strategieën toepassen om vragen en opdrachten op te lossen.
- Gemotiveerd zoeken naar een oplossing voor een probleem of een antwoord op een vraag.

Aandacht voor woorden

feilloos

een hart hebben voor
iets/iemand

reguleren

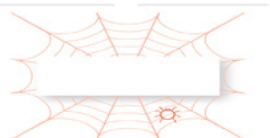
bescheiden

aanspoelen

huizenhoog

ultiem

uitmuntend

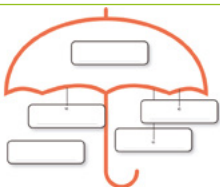

=

zin

< >

**Mijn mooie, leuke,
grappige, moeilijke ...
woorden**

dialogoog

raadsel

rijmen

Voor het lezen

Ik **lees** deze tekst om meer te weten te komen over ...

Ik **verken** de tekst en kijk naar:

- de titel, de afbeeldingen
- de kopjes
- de eerste zinnen, de opvallende woorden

Ik **voorspel**: Waarover gaat deze tekst?

Ik **denk na**:

- Wat weet ik daar al over?
- Wat wil ik te weten komen?

Tijdens het lezen

Ik **stel** mezelf **vragen**:

- over de inhoud: Wat? Waarom? Hoe? Wanneer? ...
- over de betekenis van zinnen en woorden

Ik **let** op:

- de sleutelwoorden, de kernzinnen
- de tekststructuur
- verbindingswoorden zoals toch, dus, daarom, omdat ...
- verwijswaarden zoals ik, hij, ze, haar, jullie, dat, deze ...

Ik **leg** een **verband** tussen:

- inhouden binnen een tekst
- de inhoud van de tekst en wat ik al weet

Als ik een woord niet begrijp, gebruik ik mijn **woordwijzer**.

Na het lezen

Ik **kijk** terug:

- Klopt mijn voorspelling?
- Kan ik de hoofdgedachte bepalen?
- Wat weet ik nu meer over ...?
- Wat wil ik nog weten over ...?
- Kan ik studerend lezen: extra informatie opzoeken, schema's maken, samenvatten ...?

Voor het lezen

Ik **lees** deze tekst om een verhaal te beleven.

Ik **verken** de tekst en kijk naar de titel, de afbeeldingen, de omslag, de eerste zinnen.

Ik **voorspel**: Wat zal in deze tekst gebeuren?

Tijdens het lezen

Ik **stel** mezelf **vragen**:

- Wat gebeurt er: Waar? Wanneer? Hoe? ...
- Wat zie ik in mijn hoofd bij wat er gebeurt?
- Welke personages spelen in het verhaal?
- Wat is de rol van de verschillende personages?
- Wat is de bedoeling van de personages?
- Hoe voel ik mij tijdens het lezen?

Ik **leg** een **verband** tussen:

- de gebeurtenissen en de tijd waarin ze zich afspelen
- de rol van de verschillende personages
- de handelingen van de personages

Als ik een woord niet begrijp, gebruik ik mijn **woordwijzer**.

Na het lezen

Ik **kijk** terug:

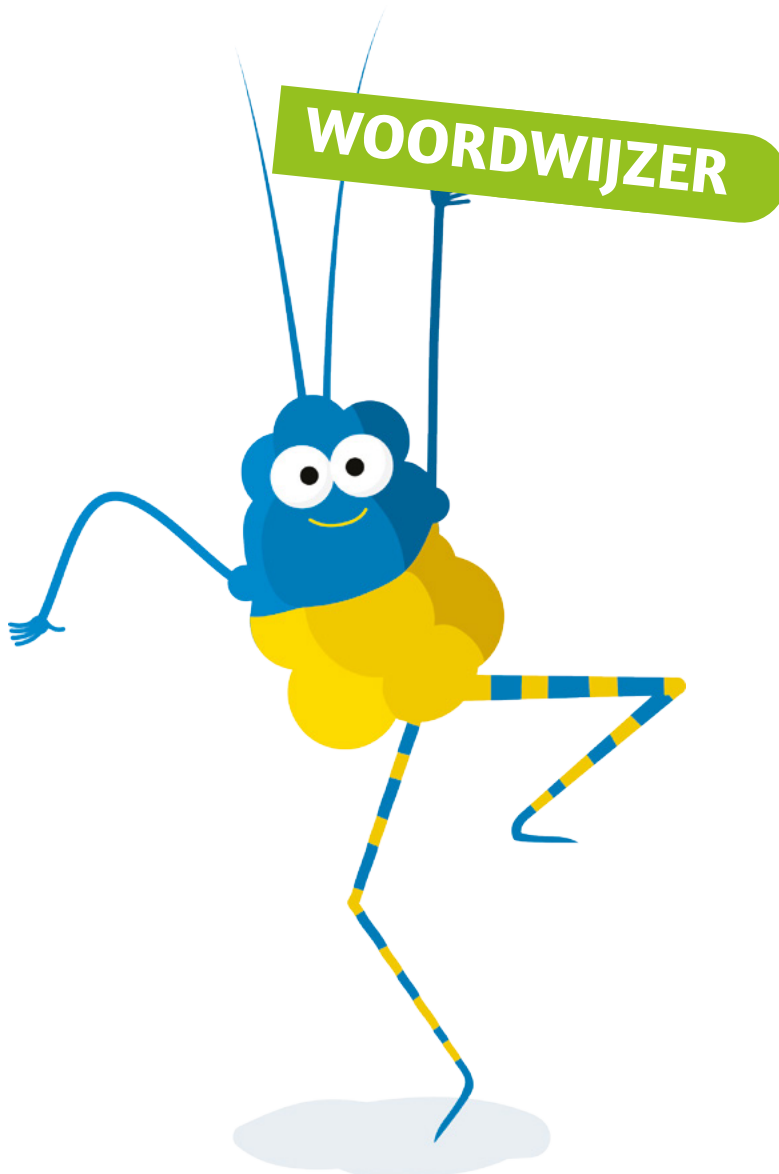
- Klopt mijn voorspelling van het verhaal?
- Had ik een ander einde verwacht?
- Heb ik de tekst met plezier gelezen? Waarom wel/niet?
- Wat vind ik van de tekst: spannend, grappig, moeilijk, droevig ...?
- Welk personage zou ik willen zijn of net niet?
- Wil ik meer van dit soort verhalen lezen? Waarom wel/niet?
- Voor wie is deze tekst een leestip?

Ik begrijp een woord niet. Wat kan ik doen?

- Ik lees een stukje tekst **voor of na het woord** opnieuw.
- Ik kijk of er een **afbeelding** bij de tekst staat.
- Ik kijk goed naar het **woord**.
Ken ik al delen van het woord?
- Ik **vraag** het aan iemand of **zoek** het woord **op**.

Ik kijk of de gevonden betekenis klopt in de zin.

Kom je deze tekens tegen?

Doe dan dit.

Werk samen met je buur.

Lees de tip.

hoorwoorden

regelwoorden

onthoudwoorden

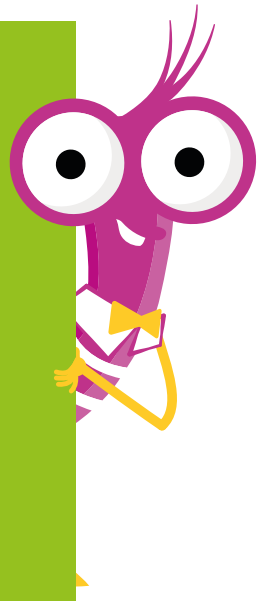

werkwoorden

Studio
spelling —

HANDLEIDING

LESVERLOOP

Op verkenning

BESPREKING DOOR DE LEERKRACHT

Maak twee kolommen op het bord. Schrijf in elke kolom een titel: **woorden op ig** en **woorden op lijk**. Lees de volgende woorden voor: *aandacht, angst, feest, geluk, gevaar, hart, honger, hoop, jaar, moed, pijn, plaats, sap, spoed, toeval, verstand*.

Als de leerlingen er een woord van kunnen maken op **ig**, tikken ze op hun tafel. Kunnen ze een woord maken op **lijk**, dan stampen ze met hun voeten. Laat hen de woorden op **ig** of **lijk** ook zeggen.

Let op de uitspraak, het zijn doffe klinkers!

Schrijf het woord telkens in de juiste kolom.

Van sommige woorden kun je zowel een woord op **ig** als op **lijk** maken (bv. hart - hartelijk - hartig, jaar - jaarlijks - jarig). Sta ook even stil bij de betekenis van die woorden.

Besteed extra aandacht aan de grondwoorden die van vorm veranderen (bv. sap - sappig, geluk - gelukkig, plaats - plaatselijk, jaar - jarig).

Op verkenning

1 Omcirkel de tien woorden op **ig(e)** en **lijk(e)**.

tt

Zondag was een feestelijke dag, want oma was jarig! Ze ontving ons hartelijk. Zoals gewoonlijk was de tafel prachtig gedekt. Het allerlekkerste van de maaltijd was natuurlijk het dessert. Echt verrukkelijk: knapperige wafels met sappige bessen en een geweldig lekkere chocoladesaus!

LEERWERKBOEK

Opdracht 1

De leerlingen omcirkelen de woorden op **ig(e)** en **lijk(e)**.

Uitleg

Overloop samen de **uitlegkaart**. Schenk aandacht aan het horen van de doffe e en het schrijven van **ig** en **lijk**.

De leerlingen lezen de woorden van de week en de extra woorden.

H3

hoorwoorden - 3

Woorden met vaste stukjes

-ig en -lijk

Hoor je een woord dat eindigt op **ig** of **lijk**?

Vaak spreek je dat uit met een **doffe e**.

Maar je schrijft **ig** of **lijk**.

Voorbeelden

rustig

gelukkig

eerlijk

gevaarlijk

Maak je een woord op **ig** of **lijk** langer?

Dan schrijf je er een **e** achter.

rustig - rustige eerlijk - eerlijke

Na een **korte klinker** schrijf je twee dezelfde medeklinkers.

sappig koppig gelukkig

Na een **doffe e** schrijf je geen dubbele medeklinker.

hongerig eindelijk mogelijk

Soms wordt een **klinker dof** uitgesproken.

Die woorden moet je onthouden.
datum centrum perzik basis

woorden van de week

aandachtig

feestelijk

hartelijk

duidelijk

slordig

spoedig

extra woorden

angstig

geweldig

moedig

onnatuurlijk

pijnlijk

plaatselijk

verschrikkelijk

verstandig

Aan de slag

DIFFERENTIATIE

Opdrachten 2, 3, 4 en 5 kunnen ook met z'n tweeën gemaakt worden.

LEERWERKBOEK

Opdracht 2

De leerlingen schrijven de woorden in de juiste rij: -ig, -ige, -lijk of -lijke.

Opdracht 3

De leerlingen vullen het grondwoord aan met ig of lijk. Bij sommige woorden moet het grondwoord aangepast worden.

Opdracht 4

De leerlingen maken woorden af met ig of lijk en gebruiken die daarna in de juiste zin. In sommige zinnen moeten ze de woorden verlengen met een doffe e.

Opdracht 5

De leerlingen zetten de letters in de juiste volgorde en schrijven het woord op.

Terugkijken

LEERWERKBOEK

Opdracht 6

De leerlingen vullen de woorden in de zinnen aan met ig(e) of lijk(e). Daarna schrijven ze het woord helemaal op.

Aan de slag

2

Schrijf de woorden in de juiste rij.

angstige – vriendelijke – plaatselijk – slordig – veilig – duidelijke – begrijpelijk – spoedige – aandachtige – onnatuurlijk – duidelijke – verstandig

-ig _____
 -ige _____
 -lijk _____
 -lijke _____

3

Vul het grondwoord aan met ig of lijk.

Let op! Soms moet je het grondwoord wat aanpassen!

verstand _____ aandacht _____ geluk _____
 sap _____ gevaar _____ angst _____
 eer _____ pijn _____ toeval _____

4

Vul in en schrijf.

- Maak de woorden af met ig of lijk.

- Gebruik ze daarna in de juiste zin.

harte _____ nod _____ angst _____ pijn _____
 kopp _____ onrust _____ onmogelijk _____ aandacht _____

Ik heb nachtmerries die me _____ maken.

Je teen stoten is heel _____.

Bij het oversteken moet je heel _____ zijn.

Mijn broer kan soms zo'n _____ ezel zijn!

Wat we _____ hebben staat op dit lijstje.

Alle oefeningen maken in tien minuten? Dat is een _____ opdracht!

Ik wil je _____ bedanken voor alle hulp.

Ze zat _____ op haar stoel heen en weer te schuiven.

5

Welk woord op ig of lijk kun je maken met de letters?

Schrijf op.

t c t i a h g	d s g l r o l i	d i o g e m g
l ij p ij n k ij	e f ee ij k t l s	r a t k ij e h l

Terugkijken

6

Vul ig, ige, lijk of lijke in.

Schrijf de woorden op.

De verwachting: hier en daar een plaatse _____ bui. _____

Wil je dat doen? Dat lijkt me onverstand _____.

Alle aanwez _____ ouders kregen de brief mee. _____

Ik vind de regels heel duid _____.

Dat vind ik. Het is mijn persoon _____ mening. _____

Mijn kamer ligt er slord _____ bij. _____

MATERIAAL

- uitlegkaart H3
- leerwerkboek p. 44 en 45

DIDACTISCHE INFO

In het derde en vierde leerjaar hebben de leerlingen al uitgebreid kennism gemaakt met **woorden op ig(e) en lijk(e)**.

VAKOVERSCHRIJDENDE DOELEN

- Gericht samenwerken in duo's om tot een oplossing te komen.

TIP

Schrijf het woord 'angstig' op het bord. Laat de leerlingen met elke letter van het woord een woord op ig of lijk schrijven.

Voorbeeld:

aandachtig

natuurlijk

gierig

sierlijk

toevallig

innig

gelukkig

De leerlingen kunnen zelf ook een woord kiezen en in groepjes met elke letter een woord maken op ig of lijk.

AANDACHT VOOR WOORDEN

- **aanwezig**
gezegd van iemand die ergens bij is of van dingen die je tot je beschikking hebt
Voor de kleintjes is er speelgoed aanwezig.
- **hartelijk**
oprecht, vriendelijk
De man aan de receptie van het hotel ontving ons hartelijk.
- **persoonlijk**
van, voor of door iemand afzonderlijk
Ik heb de toetsen persoonlijk nagekeken.
- **plaatselijk**
op een bepaalde plek
Dat onweer was heel plaatselijk. In het volgende dorp hebben ze er niks van gemerkt.
- **spoedig**
heel snel, binnenkort
Nu heb ik het druk, maar ik zal spoedig antwoorden op je e-mail.

LESVERLOOP

Op verkenning

BESPREKING DOOR DE LEERKRACHT

Schrijf op het bord βιβλιον (biblion) en θηκη (thèkè).

Leg uit dat het twee Griekse woorden zijn. Biblion betekent boek of geschrift en thèkè betekent bewaarplaats of kist. Herkennen de leerlingen een Nederlands woord dat afgeleid is van die twee woorden? Schrijf **bibliotheek** op het bord. Een bibliotheek is dus een bewaarplaats voor boeken.

Vraag de leerlingen of ze nog andere **woorden** kennen op **theek** (bv. apotheek, discotheek, hypotheek). Schrijf die woorden op het bord.

Als je nog tijd hebt, kun je dieper ingaan op de Griekse oorsprong van de woorden met een paar leuke weetjes:

apothek: apothèkè betekent bergplaats; vroeger werden de geneeskrachtige kruiden in een klooster bewaard in de apotheca. Vandaar het woord apotheek als bewaarplaats voor medicijnen.

discotheek: het Griekse woord diskos betekent schijf.

Oorspronkelijk was een discotheek een bewaarplaats voor schijven (dus ook muziekschijven), een verzameling muziekplaten dus. Later is het woord geëvolueerd naar: een plaats waar die verzameling muziekplaten gespeeld wordt, en vandaar ook dansgelegenheden.

hypotheek: dit komt van het Griekse werkwoord hupotithénai, wat betekent: als onderpand geven. Ook hier kun je dieper ingaan op taalverandering en de herkomst van woorden. De leerlingen zien dat veel 'geleerde' of vreemde woorden met th uit het Grieks komen.

Sommige woorden, zoals **thee**, hebben een andere origine. Thee komt via het Maleise teh (aftreksel van zekere bladeren) van het Hokkien-Chinese tê. In een latere spelling verschijnt thee met h en dat is waarschijnlijk een vergrieksing.

Woorden als **thuis** en **thans** zijn samentrekkingen: thuis = te + huis en thans is een samentrekking van het oudere tehants, wat dadelijk betekent.

Op verkenning

1

Schrijf bij de tekeningen: bibliotheek, apotheek en discotheek.

LEERWERKBOEK

Opdracht 1

De leerlingen schrijven woorden op theek bij de tekeningen.

08

onthoudwoorden - 8

Woorden met th
Soms hoor je t, maar schrijf je th.
Dat kun je niet horen.
Dat moet je onthouden.

Voorbeelden

thuis
thee
thema
theater
thermometer
bibliotheek

-theek is een vast stukje in woorden als:
bibliotheek apotheek
discotheek

Met een thermometer meet je de
temperatuur.
Ik drink graag muntthee.

de bibliotheek

woorden van de week

de bibliotheecaris
de discotheek
de marathon
de theorie
de thermoskan
enthousiast
katholiek

extra woorden

de kathedraal
de therapie
thuisblijven
sympathiek
theoretisch
althans

Uitleg

Overloop samen de **uitlegkaart**.

De leerlingen lezen de woorden van de week en de extra woorden. Bespreek er enkele van, zoals marathon, methode, kathedraal en katholiek.

De leerlingen proberen de betekenis ervan te vinden, ze zoeken woorden die ongeveer hetzelfde betekenen en bedenken zinnen waarin die woorden gebruikt worden.

Aan de slag

DIFFERENTIATIE

Opdrachten 4 en 5 kunnen ook individueel gemaakt worden.

LEERWERKBOEK

Opdracht 2

De leerlingen zoeken de onthoudwoorden in de lange woorden en schrijven ze op.

Opdracht 3

De leerlingen zoeken woorden met th in de woordslang.

Opdracht 4

De leerlingen vullen de woorden van de week in de juiste zin in.

Opdracht 5

De leerlingen vullen de woorden aan met t of th en schrijven ze in de juiste rij. Bij twijfel overleggen ze met elkaar en gebruiken ze de uitlegkaart.

Terugkijken

LEERWERKBOEK

Opdracht 6

De leerlingen vullen de woorden aan met t of th. Daarna schrijven ze de woorden helemaal op.

Aan de slag

2 Welke onthoudwoorden met th zitten in deze lange woorden? Schrijf ze op.

rooms-katholiek _____
 marathonschaatser _____
 rekenmethode _____
 reisapotheek _____

3 Zet strepen tussen de tien woorden met th. Let op! Sommige woorden zijn samenstellingen.

methode apotheek theezee bibliotheek zaal thuis
 marathon katholieke poppen theater thermosfles thema

4 Vul woorden met th in.
 Kies uit de woorden van de week.

In onze stadsbibliotheek zoeken ze een nieuwe _____.

In een _____ wordt er gedanst.

Ik koop medicijnen in de _____.

Floor gaat naar een _____ school.

Onze directeur is heel _____.

Koffie blijft warm in een _____.

Papa traint om de _____ van Brussel te lopen: ruim 42 km!

Welke _____ volgen jullie voor rekenen?

5 Welk woord met t of th? Schrijf de woorden in de juiste rij.

ee - me - een - empera - uur - eorie - erapie - empo - ra - elslang - biblio - ecaris - kas - eel - en - ousiast - ka - oen - mara - on

t _____
 th _____

Terugkijken

6 Vul t of th in. Schrijf de woorden op.

Alle kinderen deden en _____ousiast mee met de speurtocht. _____

Wil jij die medicijnen even bij de apo _____eek ophalen? _____

De winnaar van de mara _____on kwam uit Kenia. _____

Ik ga op donderdag altijd me _____een naar de muziekles. _____

Hij heeft zijn eigen me _____ode om werkstukken te maken. _____

Ik heb koorts. Mama meet mijn _____empera _____uur. _____

MATERIAAL

- uitlegkaart O8
- leerwerkboek p. 46 en 47

DIDACTISCHE INFO

- In het vierde leerjaar hebben de leerlingen al zes woorden met th geleerd: *apotheek, bibliotheek, theater, thee, thermometer, thuis*.
- In deze les is er mogelijkheid om aan talensensibilisering te doen. Wijs de leerlingen erop dat woorden met th van vreemde origine zijn. Het 'vermoeden' dat het woord van vreemde oorsprong is, kan hen helpen om de woordbeelden in te prenten.

VAKOVERSCHRIJDENDE DOELEN

- Gericht samenwerken in duo's om tot een oplossing te komen.
- Creatief denken en daarbij nieuwe paden durven bewandelen.

TIP

- Laat de leerlingen een verhaal schrijven met zo veel mogelijk woorden van de week en extra woorden op de uitlegkaart. Ze mogen het verhaal samen verzinnen, maar ze schrijven het wel individueel op.
- Speel als tussendoortje een spel als Galgje met de woorden uit deze les.

AANDACHT VOOR WOORDEN

- **de bibliothecaris**
persoon die een bibliotheek leidt
Mijn oom is bibliothecaris in onze gemeente.
- **de marathon**
loopwedstrijd van ruim 42 km
Papa is aan het trainen voor de marathon.
- **de reisapotheek**
medicijnenkistje dat je meeneemt op reis
In onze reisapotheek zitten pleisters, ontsmettingspray, pijnstillers en een zalfje tegen zonnebrand.
- **rooms-katholiek**
iemand die lid is van de christelijke kerk die vanuit Rome bestuurd wordt
Die man is rooms-katholiek; elke week gaat hij naar de kerk.

LESVERLOOP

Op verkenning

BESPREKING DOOR DE LEERKRACHT

Laat een leerling een **infinities** uit het zakje trekken en een zin maken met het werkwoord in de **tegenwoordige tijd**. Schrijf de zin op het bord.

Zeg dezelfde zin **in de verleden tijd** en vraag de leerlingen wat er verandert in de zin.

Laat daarna de zin maken met een **voltooid deelwoord**.

Verander af en toe het onderwerp.

Herhaal enkele keren met een andere infinitief.

Laat de leerlingen in kleine groepen werken. Leerling 1 kiest een onderwerp (bv. de juf, mijn zusje). Leerling 2 trekt een kaartje en maakt een zin in de tegenwoordige tijd met het werkwoord dat op het kaartje staat en met het onderwerp van leerling 1. Leerling 3 zet de zin in de verleden tijd en leerling 4 maakt er een zin van met het voltooid deelwoord. Daarna kiest leerling 2 een onderwerp ...

LEERWERKBOEK

Opdracht 1

De leerlingen onderstrepen de persoonsvormen in de verleden tijd.

Uitleg

Overloop samen **het stappenplan werkwoorden**. Laat de leerlingen de stappen goed verwoorden.

Moedig hen aan om bij twijfel ook **uitlegkaart WW2** en **WW3** erbij te nemen.

Op verkenning

1

Kleur de werkwoorden in de verleden tijd groen.

Joris speelde gitaar op het schoolfeest.
Voor het optreden was hij heel zenuwachtig.
Zijn knieën knikten. Zijn handen trilden.
Toen begon hij te spelen. Zijn zenuwen waren weg.
Joris speelde een kwartier lang en geweldig goed.
Het publiek klapte wel vijf minuten lang.

stappenplan werkwoorden

WW2

werkwoorden - 2

Werkwoorden (vt)
Soms staat het werkwoord in de tegenwoordige tijd. Dan gebeurt het nu (zie uitlegkaart WW1).

Soms staat het werkwoord in de **verleden tijd**. Dan is het al gebeurd.

Werkwoordvormen in de verleden tijd hebben soms een **klankverandering**.

Wij zingen. Wij zongen.

1. Is er klankverandering of geen klankverandering?

2. Kies de juiste persoonsvorm.

Geen klankverandering: vertrek altijd van de stam.

ik/fij/hij-vorm: stam +de of +te	wij-vorm: stam +den of +ten
Ik wandelde.	Wij wandelden.
Tom stapte.	De jongens stapten.

Klankverandering

infinitief	ik/fij/hij/zij	wij/jullie/zij
lopen	liep	liepen
vinden	vond	vonden
worden	werd	werden
zien	zag	zagen

WW3

werkwoorden - 3

Het voltooid deelwoord

Een voltooid deelwoord van een werkwoord krijg je als je zegt: ik heb ... of ik ben ...

Een voltooid deelwoord eindigt meestal op **t**, **d** of **en**.

dansen	Ik heb gedanst.
groeien	Ik ben gegroeid.
zingen	Ik heb gezongen.

1. Hoor je op het einde van het voltooid deelwoord **-d** of **-t**?

Verleng het woord.

- Hoor je **te**? Dan schrijf je het voltooid deelwoord ook met een **t**.
- Hoor je **de**? Dan schrijf je het voltooid deelwoord ook met een **d**.

werken	Ik werkte.	Ik heb gewerkt.
ontsnappen	Ik ontsnapte.	Ik ben ontsnapt.
horen	Ik hoorde.	Ik heb gehoord.
arresteren	Ik arresteerde.	Ik ben gearresteerd.

Soms kun je het woord enkel verlenen in de wij-vorm.

Ik kocht.	We kochten.	Ik heb gekocht.
Ik bracht.	We brachten.	Ik heb gebracht.

2. Hoor je op het einde van het voltooid deelwoord **-en** of **-aan**?

Schrijf dan op wat je hoort of volg de regels van het **stappenplan**

klankgroepen.

kiezen	Ik heb gekozen.
staan	Ik heb gestaan.
kijken	Ik heb gekeken.

- Werkwoorden in de tegenwoordige tijd en verleden tijd correct schrijven.
- Het voltooid deelwoord correct schrijven.

Aan de slag

DIFFERENTIATIE

- Geef suggesties aan de duo's over hoe ze kunnen samenwerken. Ze kunnen om de beurt een oefening oplossen, controleren en vervolgens opschrijven. Ofwel vult elke leerling het eerste deel van de opdracht individueel in en daarna vergelijken en verbeteren ze. Vervolgens pakken ze op dezelfde manier het volgende deel aan. Als hun oplossingen verschillen, moeten ze verwoorden welke stappen ze hebben gevolgd. Zo komen ze samen tot de juiste oplossing en zullen ze de regels beter verankeren.
- Opdrachten 2, 3 en 4 kunnen ook individueel gemaakt worden, maar samen zullen de leerlingen de regels beter verankeren.

LEERWERKBOEK

Opdracht 2

De leerlingen vullen de persoonsvorm aan in de tegenwoordige en de verleden tijd. Ten slotte vullen ze het voltooid deelwoord aan.

Opdracht 3

De leerlingen zoeken een persoonsvorm in de verleden tijd die hetzelfde betekent. Ze vullen die persoonsvorm aan in het rooster. De beginletter is telkens gegeven, de persoonsvormen rijmen op elkaar. De letters in de gekleurde vakjes vormen het woord beleefd.

Opdracht 4

De leerlingen beschrijven in enkele zinnen wat ze die ochtend allemaal gedaan hebben voor ze naar school kwamen.

Terugkijken

LEERWERKBOEK

Opdracht 5

De leerlingen vullen de juiste vorm van het werkwoord in. Ze kleuren het voltooid deelwoord.

Aan de slag

2

Maak de rijtjes af.

Kijk naar het voorbeeld.

Sommige werkwoorden veranderen van klank, andere werkwoorden niet.

infinitief	tegenwoordige tijd	verleden tijd	voltooid deelwoord
botsen	De bal botst.	De bal botste.	De bal heeft gebotst.
rennen	Ik _____.	Ik _____.	Ik heb _____.
zwaaien	Hij _____.	Hij _____.	Hij heeft _____.
rusten	Oma _____.	Oma _____.	Oma heeft _____.
verven	Tim _____.	Tim _____.	Tim heeft _____.
reizen	Jij _____.	Jij _____.	Jij hebt _____.
verhuizen	Wij _____.	Wij _____.	Wij zijn _____.
herstellen	Pa _____.	Pa _____.	Pa heeft _____.

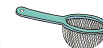
3

Zeg het anders.

Schrijf de persoonsvormen in de verleden tijd.

Alle persoonsvormen rijmen op elkaar.

Ik trilde.	ik	b	e	e				
Ik maakte mee.	ik	b						
Ik hing in de lucht.	ik	z						
Ik schudde iets door een zeef.	ik	z						
Ik maakte stof van draden.	ik	w						
Ik was in leven.	ik	l						

In de gekleurde vakjes staat:

4

Schrijf op wat je vanochtend hebt gedaan voor je naar school kwam.

Ik heb _____ . Daarna _____

Terugkijken

5

Vul de juiste vorm van het werkwoord in.

In welke zinnen staat een voltooid deelwoord? Kleur het voltooid deelwoord.

eten Ik _____ een lekker stukje Franse kaas.

raden Jij _____ nooit wie ik net gezien heb!

verwaarlozen De boer is opgepakt omdat hij zijn dieren heeft _____.

lezen Ik heb een dik boek _____.

geven Ik _____ vroeger al mijn zakgeld uit aan knikkers.

maaien Papa heeft het gazon _____.

vertellen Ik vind het niet leuk als je zo'n onzin _____.

antwoorden Toen de meester een vraag stelde, _____ Jana niet.

worden Jij _____ de laatste tijd zo snel boos!

trouwen Zijn jouw papa en mama _____ ?

MATERIAAL

- zakje met infinitieven (zie *Praktische info*)
- uitlegkaarten WW2, WW3 en stappenplan werkwoorden
- leerwerkboek p. 48 en 49

PRAKTISCHE INFO

- In blok 1, les 3 heb je woordkaarten met infinitieven gemaakt. Stop die opnieuw in een zakje.
- Zet zwakke en sterke leerlingen samen zodat ze van elkaar leren (de zwakkere leerlingen krijgen uitleg of hulp van de sterkere en die moeten zich inspannen om iets uit te leggen).

DIDACTISCHE INFO

In deze les worden de werkwoordsvormen herhaald: de tegenwoordige tijd, de verleden tijd en het voltooid deelwoord.

VAKOVERSCHRIJDENDE DOELEN

- Leren leren: expliciteren van gebruikte strategie.
- Strategieën toepassen om vragen en opdrachten op te lossen.

TIP

- Laat de leerlingen per twee of in groepjes een **verhaal** schrijven in de tegenwoordige tijd. Als het verhaal af is, geven ze het aan een ander groepje. Die leerlingen zetten het in de verleden tijd.
- **Werkwoordenmemory**: de leerlingen werken per twee. Ze schrijven telkens op een kaartje de tegenwoordige tijd en op een ander kaartje de verleden tijd of het voltooid deelwoord van een werkwoord. Met die kaartjes kunnen ze memory spelen. Wat hoort bij elkaar?

AANDACHT VOOR WOORDEN

- **verwaarlozen**
niet langer aandacht aan iets of iemand besteden, niet voor iets of iemand zorgen
De hond werd verwaarloosd en daarom kwam de dierenbescherming hem halen.

LESVERLOOP

Op verkenning

BESPREKING DOOR DE LEERKRACHT

Schrijf de woorden *encyclopedie*, *hypnotiseren*, *pyjama*, *sorry* en *synagoge* op het bord.

Lees de raadseltjes voor. De leerlingen raden over welk woord het gaat:

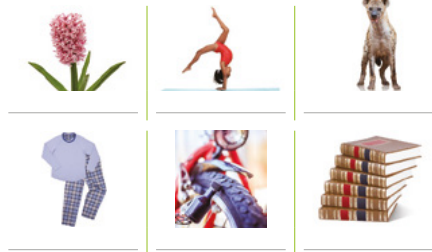
- Het is een broek en een bovenstuk. Ik draag het als ik ga slapen. (pyjama)
- Het is een (digitaal) boek met tekeningen en tekst waarin je informatie kunt opzoeken over mensen, dieren en dingen. (encyclopedie)
- Hierbij breng je iemand in een soort kunstmatige slaap door bepaalde woorden te zeggen of door iemand naar een pendel te laten kijken. Die persoon kun je dan gekke dingen laten doen zonder dat hij zelf beseft wat hij doet. (hypnotiseren)
- Het is een roofdier met pluimpjes aan zijn oren dat lijkt op een grote kat. (lynx)
- Het is iets raadselachtigs dat niet te begrijpen valt. (mysterie)
- Het betekent hetzelfde als lichamelijk. (fysiek)

Op verkenning

1

Schrijf het woord onder de juiste foto.

Kies uit: *dynamo* – *gymnastiek* – *hyacint* – *pyjama* – *hyena* – *encyclopedie*.

LEERWERKBOEK

Opdracht 1

De leerlingen schrijven de woorden bij de juiste foto.

Uitleg

Overloop samen de *uitlegkaart*.

De leerlingen lezen de woorden van de week en de extra woorden.

Sta zeker samen stil bij de betekenis van die woorden. De leerlingen proberen elkaar uit te leggen wat de woorden betekenen, ze zoeken synoniemen en bedenken zinnen waarin de woorden gebruikt worden.

Ze mogen een *woordenboek* gebruiken. Kennen de leerlingen nog andere woorden met een y? (bv. baby, cycloon, dynamiet, jury, mythe, pony, python, symbool, sympathiek, typen, xylofoon ...)

Vertel hen dat woorden met y van vreemde origine zijn en ook in andere talen vaak in die vorm voorkomen.

Laat de leerlingen nog andere samenstellingen en afleidingen bedenken met de woorden van de week (bv. computersysteem, gymnastiekwedstrijd, gymzaal, hypnotiseur, pyjamatrui ...).

09

onthoudwoorden - 9

Woorden met y

Soms hoor je *i* of *ie*, maar schrijf je *y*.

Onthoud de woorden met *y*.

De woorden met *ie* als *i* of *y* zijn vaak *leenwoorden*. We hebben ze ontleend of overgenomen uit een andere taal.

De *y* (Griekse *i*) aan het eind van een woord klinkt altijd als *ie*.
pony baby jury

De *y* in het midden van een woord klinkt meestal als *i*.
dynamo systeem
gymnastiek sympathiek

Bij pyjama schrijf je na de *y* een *j*.

woorden van de week

de dynamo de pyjama
de dynmes het systeem
de gymnastiek hypnotiseren
de hyacint typisch

extra woorden

de encyclopedie
de hyena
de lynx
het mysterie
het symbool
fysiek
hypermodern
sympathiek

Aan de slag

DIFFERENTIATIE

Sterke leerlingen gebruiken de uitlegkaart niet, zwakkere leerlingen mogen de woorden daarin opzoeken.

LEERWERKBOEK

Opdracht 2

De leerlingen schrijven onthoudwoorden met y op die ze in de lange woorden herkennen.

Opdracht 3

De leerlingen vullen de woorden van de week met y in.

Opdracht 4

De leerlingen schrijven de woorden in de juiste rij: y of ie.

Terugkijken

LEERWERKBOEK

Opdracht 5

De leerlingen vullen de woorden aan met i, ie of y. Daarna schrijven ze de woorden helemaal op.

Aan de slag

- 2 Welke onthoudwoorden met y zitten in deze lange woorden? Schrijf ze op.

fietsdynamo _____
gymnastiekvereniging _____
kaartsysteem _____
pyjamabroek _____

- 3 Vul woorden met y in.
Kies uit de woorden van de week.

De d _____ van mijn fiets is stuk.
Een h _____ groeit uit een bloembol.
Hij kan mensen h _____.
Dat vind ik t _____ iets voor hem.
Een ander woord voor tumles is g _____.
Er zit geen enkel s _____ in wat hij doet.
Ik loop nog in mijn p _____ rond.
Mijn nicht doet aan g _____.

- 4 Welk woord met y of ie?

Schrijf de woorden in de juiste rij.
bab _____ k _____ celen _____ pon _____ w _____ belen _____ d _____ namo _____ st _____ kem _____ n _____ mand _____ s _____ steem _____
m _____ renhoop _____ h _____ acint _____ g _____ rig _____ jur _____

y _____
ie _____

Terugkijken

- 5 Vul i, ie of y in.
Schrijf de woorden op.

Heel veel leerlingen vinden g _____ mnastiek het leukste vak. _____
Heb jij mijn potloden missch _____ n gebruikt? _____
Door de stroomstoring raakte het hele s _____ steem in de war. _____
De m _____ nister kwam bijna te laat voor die vergadering. _____
Het s _____ mbool voor vrede is een witte duif. _____
Robin ligt in het z _____ kenhuis. _____
Ik hoor de s _____ rene van de brandweer. _____
Je mag blijven slapen. Dus vergeet je p _____ jama niet. _____

MATERIAAL

- per leerling: woordenboek
- uitlegkaart O9
- leerwerkboek p. 50 en 51

DIDACTISCHE INFO

In deze les is er mogelijkheid om aan talensensibilisering te doen. Wijs de leerlingen erop dat deze y-woorden van vreemde origine zijn. Het 'vermoeden' dat het woord van vreemde oorsprong is, helpt om de woordbeelden in te prenten.

VAKOVERSCHRIJDENDE DOELEN

- Creatief denken en daarbij nieuwe paden durven bewandelen.
- Onder begeleiding verband zien tussen nieuwe informatie en informatie waarover ze al beschikken.

TIP

Speel het volgende spel in kleine groepen: de spelleider schrijft een woord op van de uitlegkaart (of uit deze les) en zegt: *Het is een woord met de letter ...*

De anderen schrijven een woord op waarin die letter voorkomt.

Is het woord geraden? Dan krijgt de winnaar een punt.

Heeft niemand het goed? Dan geeft de spelleider nog een letter.

AANDACHT VOOR WOORDEN

- **de hyena**
een roofdier met vlekken of strepen op zijn vel, aaseter
De hyena at een groot stuk vlees.
- **het symbool**
een ding, een dier of een teken dat iets anders voorstelt
Een witte duif is het symbool van de vrede.
- **het systeem**
een manier om iets goed te ordenen of te regelen
Er zit geen enkel systeem in wat hij doet. Hij doet maar wat.
- **typisch**
kenmerkend voor iemand of iets
Typisch iets voor Janine om haar tas te vergeten.

LESVERLOOP

Op verkenning

BESPREKING DOOR DE LEERKRACHT

Schrijf de volgende woorden onder elkaar op het bord: **schuine**, **reuzen**, **geiten**, **passie**.

Schrijf het woord **ruïne** op het bord naast het woord **schuine**. Zet twee puntjes op de i. Leg uit dat je door die twee puntjes op de i weet dat je het woord uitspreekt als ru-i-ne. Zijn er leerlingen die al eens een ruïne bezocht hebben?

Schrijf 'reunie' naast **reuzen** en zet twee puntjes op de u.

Hoe spreek je dit woord uit? Vraag aan de leerlingen of ze weten wat een reunie is. Misschien hebben hun ouders elk jaar een klasreunie?

Naast **geiten** schrijf je **geïnteresseerd** en naast **passie** schrijf je **Italië**. Bespreek op dezelfde manier.

Kennen de leerlingen nog plaatsnamen die eindigen op ië?

LEERWERKBOEK

Opdracht 1

De leerlingen schrijven het juiste woord onder de foto's.

Uitleg

Overloop samen de **uitlegkaart**.

Ze lezen de woorden van de week en de extra woorden.

Betrek de leerlingen door hen woorden te laten verklanken, een blokje klassikaal te laten voorlezen, per twee elkaar om beurten een woord voor te laten lezen, enz.

Leg telkens de nadruk op de klankgroepen zodat de leerlingen goed zien op welke klinker het trema of het deelteken komt.

Op verkenning

1 Welke woorden met een trema passen bij de foto's?
Kies uit: pinguïn – ruïne – België – patiënt – mais.

R6

regelwoorden - 6

Woorden met een trema

Twee puntjes boven een klinker noem je een **trema** of een **deelteken**.

Het **trema** geeft aan: hier begint de volgende klankgroep.

Je schrijft een trema vaak als er twee of drie klinkers achter elkaar staan die je niet als één klank uitspreekt.

Voorbeelden

ruïne (spreek je niet uit als **ruim**)
reunie (spreek je niet uit als **reus**)
geïnteresseerd (spreek je niet uit als **reïn**)
Italië (spreek je niet uit als **passie**)
mais (spreek je niet uit als **militair**)

Je schrijft **geen trema**:

- bij Franse leenwoorden op **ien** en Latijnse leenwoorden op **um**,
elektric**ie**n opticien**en** mecanicien**en**
jubileu**m** petroleu**m** museu**m**

- bij **afleidingen** op **achtig**. Die krijgen een koppelteken als het nodig is.
zebra-**achtig** detective**achtig**

- tussen delen van **samenstellingen**.
na-**apen** zee-**egel**

Samengestelde telwoorden krijgen wel een trema.
drie-**h**ndertig twee-**h**veertig

woorden van de week

de mais
de patiënt
de ruïne
de ruïne
België
reëel

extra woorden

de egoïst
de pinguïn
de poëzie
het mozaïek
beïnvloeden
geërfd
tatoeëren
vacuüm

Aan de slag

DIFFERENTIATIE

De leerlingen maken opdrachten 2, 3, 4 en 5 met z'n tweeën. Raad hen zeker aan om alle woorden in klankgroepen te hakken en hardop te lezen.

LEERWERKBOEK

Opdracht 2

De leerlingen kleuren de woorden met drie klankgroepen.

Opdracht 3

De klankgroepen van een woord zijn gegeven. De leerlingen vormen er een woord mee en schrijven het op. Ze letten op het trema.

Opdracht 4

De leerlingen maken de woorden af met ie of ië.

Opdracht 5

De leerlingen zetten de klankgroepen in de juiste volgorde. Ze letten op het trema en schrijven het woord bij de juiste betekenis.

Terugkijken

LEERWERKBOEK

Opdracht 6

De leerlingen vullen de woorden aan met klinkers. Ze letten op het trema. Daarna schrijven ze de woorden helemaal op.

Aan de slag

2 Kleur de woorden met drie klankgroepen.

ruime poëzie België geiten passie ruïne schuine reuzen
reële reünie vacuüm duurste poezen pinguïn egoïst

3 De woorden zijn verdeeld in klankgroepen. Schrijf de woorden volledig op. Let op het trema. Kijk naar het voorbeeld.

Bel gi e België e go is me
be in vloe den ta toe e ren
mo za iek ge erfd
po e zie va cu um

4 Maak de woorden af met ie of ië.

kwart__r vegetar__r Ital__ kop__ren cl__nt
formul__r industr__le polit__ sk__r Belg__

5 Met deze klankgroepen kun je woorden vormen.
- Schrijf op. Let op het trema.
- Wat betekent elk woord? Schrijf het bij de passende zin of bij het passende woord.

tu - i - in - tie	za - iek - mo	e - po - zie	toe - ta - ren - e
ist - go - e	ief - na	re - ef - li	gi - hy - ne - e

persoon die alleen aan zichzelf denkt: _____

tekening in gekleurde steentjes: _____

buikgevoel, voorgevoel: _____

hoogteverschil: _____ gedichten: _____

ervoor zorgen dat jij en je omgeving schoon zijn: _____

als je te makkelijk dingen gelooft en mensen vertrouwt: _____

met kleurstoffen een tekst of tekening in iemands huid prikken: _____

Terugkijken

6 Vul de klinkers in.
- Zet een trema op de juiste klinker.
- Schrijf de woorden op.

Popcorn wordt gemaakt van m. ____ s. _____

Wij wonen in Belg _____. _____

Er is een r ____ le kans dat onze juf een maand afwezig blijft. _____

Papa heeft morgen een r ____ nie met zijn oude klasgenoten. _____

De dokter gaat langs bij zijn pat ____ nten in het ziekenhuis. _____

Op vakantie bezochten we de r ____ ne van een kasteel. _____

MATERIAAL

- uitlegkaart R6
- leerwerkboek p. 52 en 53

DIDACTISCHE INFO

In deze les maken de leerlingen kennis met het trema of het deelteken in woorden. Het trema bij meervoudsvormen komt in blok 7 aan bod. Een trema schrijf je enkel in niet-samengestelde woorden. Bij samenstellingen schrijf je een koppelteken. Ga daar tijdens deze les nog niet op in. Als de leerlingen er zelf naar vragen, kun je een voorbeeld geven met een koppelteken, maar zeg dat dit later uitgebreid zal behandeld worden.

VAKOVERSCHRIJDENDE DOELEN

- Gericht samenwerken in duo's om tot een oplossing te komen.
- Strategieën toepassen om vragen en opdrachten op te lossen.

TIP

Laat een leerling vier woorden uit deze les kiezen en hardop voorlezen. De anderen luisteren goed en schrijven de woorden op. Als ze alle woorden hebben opgeschreven, krijgen ze één punt. Per juist geschreven woord krijgen ze nog eens een punt. Daarna mag een andere leerling vier woorden kiezen.

AANDACHT VOOR WOORDEN

- **de cliënt**
klant
De advocaat wachtte voor het gerechtsgebouw op zijn cliënt.
- **industrieel**
gemaakt in een fabriek
Dat brood komt uit een industriële bakkerij.
- **reëel**
werkelijk, echt
Kinderen schatten de reële gevaren van het verkeer soms niet goed in.
- **de reünie**
samenkomst van een groep mensen die elkaar lange tijd niet hebben gezien
Mama gaat naar de reünie van haar klas uit het eerste leerjaar.
- **vacuüm**
luchtledig
De voedingswaren werden vacuüm verpakt.

LESVERLOOP

Aan de slag

DIFFERENTIATIE

- De leerlingen maken de opdrachten met z'n tweeën. Geef suggesties aan de duo's over hoe ze kunnen samenwerken. Ze kunnen om de beurt een opdracht oplossen, controleren en dan opschrijven. Of ze vullen individueel het eerste deel van de opdracht in, om dan hun oplossingen te vergelijken en te verbeteren. Vervolgens pakken ze op dezelfde wijze het volgende deel aan. Belangrijk is dat ze op elk moment op elkaar een beroep kunnen doen als ze vastlopen.
- Je kunt ook een leerling aan de slag laten gaan met de rebus, en de andere met de beschrijving. Nadien vergelijken ze hun resultaat.

LEERWERKBOEK

Opdracht 1

De leerlingen maken woorden op lijk of ig. Het grondwoord moet soms aangepast worden.

Opdracht 2

De leerlingen lossen de rebussen op en schrijven woorden met een trema.

Opdracht 3

De leerlingen zoeken zes infinitieven in de woordzoeker, schrijven ze op en kiezen er drie uit. Die drie schrijven ze in de tabel en ze vullen de kolommen aan (tegenwoordige tijd, verleden tijd, voltooid deelwoord).

Opdracht 4

De leerlingen vullen het kruiswoordraadsel in met plaatsen met th.

Opdracht 5

De leerlingen maken de woorden af met i, ie of y. Ze schrijven dan de woorden helemaal op.

Terugkijken

De leerlingen kiezen minstens één woord uit elke opdracht en bedenken met die woorden een verhaal. Dat mag ook een gek verhaal zijn dat helemaal niet kan in de echte wereld.

Moedig sterkere leerlingen aan om zo veel mogelijk woorden uit de oefeningen te gebruiken en zich niet te beperken tot één woord. Laat de leerlingen samen een verhaal verzinnen.

In deze les komen alle spelproblemen van blok 4 aan bod. Verwijs naar de woorden aan het bord. Verwijs ook naar de uitlegkaarten die bij deze les gebruikt kunnen worden.

H3 hoorwoorden - 3

Woorden met vaste stukjes -ig en -lijk
Hoor je een woord dat eindigt op **ig** of **lijk**?
Vaak spreek je dat uit met een **doffe e**.
Maar je schrijft **ig** of **lijk**.

Voorbeelden
rustig
gelukkig
eerlijk
gevaarlijk

Maak je een woord op **ig** of **lijk** langer? Dan schrijf je er een **s** achter.
rustig – rustige eerlijk – eerlijke

Na een **korte klinker** schrijf je twee dezelfde medeklinkers.
sappig koppig gelukkig

Na een **doffe e** schrijf je geen dubbele medeklinker.
hongorig eind-lijk mogelijk

Soms wordt een **klinker dof** uitgesproken. Die woorden moet je onthouden.
datum centrum perzik basis

woorden van de week
aandacht
feestelijk
hartelijk
duidelijk
slordig
spoedig

extra woorden
angstig
geweldig
moedig
onnatuurlijk
pijnlijk
plaatselijk
verschrikkelijk
verstandig

WW2 werkwoorden - 2

Werkwoorden (vt)
Soms staat het werkwoord in de tegenwoordige tijd. Dan gebeurt het nu (zie uitlegkaart WW1).

Soms staat het werkwoord in de **verleden tijd**. Dan is het al gebeurd.

Werkwoordvormen in de verleden tijd hebben soms een **klankverandering**.

Wij zingen. Wij zongen.

1. Is er klankverandering of geen klankverandering?

2. Kies de juiste persoonsvorm.
Geen klankverandering: vertrek altijd van de **stam**.

ik/jij/hij-vorm: **stam +de of +te** wij-vorm: **stam +den of +ten**
ik wandelde. Wij wandelden.
Tom stapte. De jongens stapten.

Klankverandering

infinitief	ik/jij/hij/zij	wij/jullie/zij
lopen	liep	liepen
vinden	vond	vonden
worden	werd	werden
zien	zag	zagen

R6 regelwoorden - 6

Woorden met een trema
Twee puntjes boven een klinker noem je een **trema** of een **deelteken**.
Het **trema** geeft aan: hier begint de volgende klankgroep.

Je schrijft een trema vaak als er twee of drie klinkers achter elkaar staan die je niet als één klank uitspreekt.

Voorbeelden
ruïne (spreek je niet uit als **ruim**)
reünie (spreek je niet uit als **reus**)
geïnteresseerd (spreek je niet uit als **reïn**)
italië (spreek je niet uit als **passië**)
maïs (spreek je niet uit als **militair**)

Je schrijft geen trema:

- bij Franse leenwoorden op **ien** en Latijnse leenwoorden op **eum**, **elektricien**, **opticien**, **mecanicien**, **jubiläum**, **petroleum**, **museum**
- bij **afleidingen** op **achtig**. Die krijgen een koppelteken als het nodig is. **zebra-achtig**, **detectiveachtig**
- tussen delen van **samenstellingen**. **na-apen**, **zee-egel**

Samengestelde telwoorden krijgen wel een trema. **drieëndertig**, **tweeënveertig**

woorden van de week
de mais
de patiënt
de reünie
de ruïne
België
reïtel

extra woorden
de egoïst
de pinguïn
de poëzie
het mozaïek
beïnvloeden
geërfd
tatoeëren
vacuüm

WW3 werkwoorden - 3

Het voltooid deelwoord
Een voltooid deelwoord van een werkwoord krijg je als je zegt: **ik heb ... of ik ben ...**
Een voltooid deelwoord eindigt meestal op **t, d of en**.

dansen ik heb gedans**t**.
groeien ik ben gegroei**d**.
zingen ik heb gezong**en**.

1. Hoor je op het einde van het voltooid deelwoord -d of -t?
Verleng het woord.
• Hoor je **te**? Dan schrijf je het voltooid deelwoord ook met een **t**.
• Hoor je **de**? Dan schrijf je het voltooid deelwoord ook met een **d**.

werken	ik werkte.	ik heb gewerk t .
ontsnappen	ik ontsnapte.	ik ben ontsnap t .
horen	ik hoorde.	ik heb gehoord d .
arresteren	ik arresteerde.	ik ben gearresteer d .

Soms kun je het woord enkel verlengen in de wij-vorm.
ik kocht. We kochten. ik heb gekocht.
ik bracht. We brachten. ik heb gebracht.

2. Hoor je op het einde van het voltooid deelwoord -en of -aan?
Schrijf dan op wat je hoort of volg de regels van het **stappenplan klankgroepen**.

kiezen	ik heb geko z en.
staan	ik heb gesta a n.
kijken	ik heb geko g en.

O8 onthoudwoorden - 8

Woorden met th
Soms hoor je **t**, maar schrijf je **th**.
Dat kun je niet horen.
Dat moet je onthouden.

Voorbeelden
thuis
thee
thema
theater
thermometer
bibliotheek

-theek is een vast stukje in woorden als:
biblio**theek** apo**theek**
disco**theek**

Met een **thermometer** meet je de temperatuur.
Ik drink graag munt**thee**.

woorden van de week
de bibliotheek
de discotheek
de marathon
de theorie
de thermoskan
enthousiast
katholiek

extra woorden
de kathedraal
de therapie
thuisblijven
sympathiek
theoretisch
althans

stappenplan werkwoorden

Is het een **werkwoord**? → ja → Volg het hoor-, regel- of onthoudspoor. → ja → Is het een **persoonsvorm**? Stel de ja/nee-vraag. → ja → Is het **tegenwoordige tijd (tt)** of **verleden tijd (vt)**? → Kijk naar het **onderwerp**. Kies de juiste persoonsvorm.

tt	stam	stam + t	infinitiefvorm	vt	klank verandert	stam + te(n)	stam + de(n)
	ik loop.	jij loopt.	wij lopen.		ik liep. Wij liepen.	ik/wij werkte(n).	ik/wij speelde(n).
	Vind je?	Hij vindt.	Jullie vinden.		Hij vroeg. Zij vroegen.	Hij/zij wachtte(n).	Hij/zij antwoordde(n).
		Tom loopt.	De jongens spelen.				

O9 onthoudwoorden - 9

Woorden met y
Soms hoor je **i** of **ie**, maar schrijf je **y**.
Onthoud de woorden met **y**.

De y (Griekse ij) aan het eind van een woord klinkt altijd als **ie**.
pony baby jury

De y in het midden van een woord klinkt meestal als **i**.
dynamo systeem
gymnastiek sympathiek

Bij **pyjama** schrijf je na de **y** een **j**.

woorden van de week
de dynamo
de gymles
de gymnastiek
de hyacinth
de pyjama
het systeem
hypnotiseren
typisch

extra woorden
de encyclopedie
de hyena
de lynx
het mysterie
het symbool
fysiek
hypermodern
sympathiek

MATERIAAL

- uitlegkaarten H3, R6, O8, O9, WW2, WW3 en stappenplan werkwoorden
- leerwerkboek p. 54-56

PRAKTISCHE INFO

De leerlingen kunnen de opdrachten best in duo's uitvoeren. Ze controleren elkaars werk en op die manier kunnen ze de woorden ook met elkaar bespreken. Je eigen fouten ontdekken is namelijk moeilijker dan die van een ander zien. Als de leerlingen toch alle opdrachten individueel uitvoeren, is het belangrijk om het gebruik van de uitlegkaarten aan te moedigen bij twijfel.

DIDACTISCHE INFO

In deze les krijgen de leerlingen de kans om spelproblemen uit dit blok te oefenen en op die manier te verankeren. Zo ervaren ze zelf wanneer ze een bepaald spelprobleem goed of minder goed beheersen.

VAKOVERSCHRIJDENDE DOELEN

- Gericht samenwerken in duo's om tot een oplossing te komen.
- Op een constructieve manier elkaar verbeteren en met feedback omgaan.

AANDACHT VOOR WOORDEN

Herhaal de woorden waarmee de leerlingen het tijdens de vorige lessen moeilijk hadden. Laat ze aan bod komen in een zinvolle context.

- **het mysterie**
raadsel, geheim
Het is een mysterie hoe de goochelaar een konijn uit zijn hoed toverde.
- **sympathiek**
aardig
Ze is erg sympathiek. Ze helpt waar ze kan.

Contacteer onze Zwijsen adviseurs

Heb je vragen over dit **Doe-het-zelfpakket** of over *Studio taal en spelling*? Onze adviseurs staan voor je klaar om al je vragen te beantwoorden. De Zwijsen adviseurs kunnen je ook op de hoogte brengen van interessante acties en promoties.

Anneleen Coppens

T 0497 77 51 30
anneleen.coppens@
uitgeverijzwijsen.be

Michel van der Meijden

T 0484 29 64 78
michel.vandermeijden@
uitgeverijzwijsen.be

Tim Francis

T 0496 87 53 86
tim.francis@
uitgeverijzwijsen.be

Evelyn Vernimmen

T 0473 36 02 21
evelyn.vernimmen@
uitgeverijzwijsen.be

Stephanie Lodrioor

T 0473 33 13 23
stephanie.lodrioor@
uitgeverijzwijsen.be

Hanne Vertessen

T 0494 70 68 77
hanne.vertessen@
uitgeverijzwijsen.be

Olivier Massart

T 0470 80 63 17
olivier.massart@
uitgeverijzwijsen.be

www.uitgeverijzwijsen.be/mijnadviseur
Ontdek welke adviseur verantwoordelijk is voor
jouw school/gemeente.

Colofon Studio taal

Auteurs

Marlien Buyens
Eline Simons
Sylvie Thienpont
Tineke Vanherck

Coördinatie en advies

Katrien Daerden
Riet Jeurissen
Hilde Van den Bossche
Jo van den Hauwe

Illustraties en fotografie

Flor Aguilar
Mieke Driessen
Alexandra Pillaert
Adobe Stock
Shutterstock
Studio Wasabi

Projectteam Zwijsen België

© 2021 Uitgeverij Zwijsen N.V., Antwerpen
maakt deel uit van WPG

ISBN 9789463682961
D/2021/1919/066
NUR 191

In deze uitgave van 'Studio taal/spelling' werd gebruikgemaakt van materiaal van 'Estafette editie 3' (methode voor het lager onderwijs van Uitgeverij Zwijsen B.V., Tilburg) en 'Zie zo Taal/Spelling' (methode voor het lager onderwijs van Uitgeverij Zwijsen N.V., Antwerpen).

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enig andere manier, zonder voorafgaandelijke toestemming van de uitgever.

Informatie over kopieerrechten en de wetgeving met betrekking tot de reproductie vindt u op www.reprobel.be.

Aan het verwerven, waar nodig, van toestemming tot overname is door de uitgever de uiterste zorg besteed. Zou desondanks blijken dat een rechthebbende over het hoofd is gezien, dan verzoeken wij deze contact op te nemen met Uitgeverij Zwijsen België N.V.

Studio taal

Met Studio taal, de nieuwe taalmethode voor leerjaar 2 tot 6,
breng je samen taal tot leven!

www.studiotaal.be

Studio spelling

Studio spelling vormt samen met Studio taal de perfecte
combinatie voor je spelling- en taalonderwijs.

www.studiospelling.be

Studio taal & spelling bij jou op school?
Vraag nu jouw presentatie!

Onze Zwijsen adviseurs komen graag met de
materialen naar jouw school om *Studio taal &*
Studio spelling inhoudelijk toe te lichten.

Bel ons op 03 205 94 94 voor een afspraak.

Uitgeverij Zwijsen België

Klantendienst – telefoon: 03 205 94 94

E-mail: info@uitgeverijzwijsen.be

www.uitgeverijzwijsen.be